

Salazarův režim Estado Novo v Portugalsku

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Kateřina Svobodová**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Svobodová**
Osobní číslo: **P14000403**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Salazarův režim Estado Novo v Portugalsku**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se bude v bakalářské práci věnovat ministerskému předsedovi Portugalska Antóni-ovi de Oliveiru Salazarovi a jeho politice Nový stát. Část práce se tak bude věnovat životu tohoto politika a výčtu důležitých historických událostí v Portugalsku a ve světě, které jsou klíčové k pochopení politiky Estado Novo. Zvláštní pozornost pak bude věnována fungování této politiky. Studentka se přitom zaměří na vnitřní politiku policejního státu, konkrétně pak na vznik nových státních organizací, systému voleb, potlačování odporu, vztah s katolickou církví či politiku vůči zámořským koloniím. Studentka do této části zahrne také mezinárodní politiku Portugalska, a to hlavně vztahy s Velkou Británií, Spojenými státy americkými, Španělskem, Německem a Československem. V závěru se bude práce věnovat poslednímu roku Salazarova života, politické situaci uvnitř Portugalska bezprostředně po jeho smrti a roku 1974. V závěru práce provede vlastní zhodnocení. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 80-86569-89-6.

FIGUEIREDO, Antonio de. Portugal: Fifty Years of Dictatorship. 1. publ. Harmondsworth: Penguin, 1975. 260 s. Pelican Books.

FRYER, Peter. Salazarovo Portugalsko. 1. vyd. Praha: Nakl. politické literatury, 1965.

KLÍMA, Jan. Dějiny Portugalska. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-903-4.

KLÍMA, Jan. Salazar: tichý diktátor. 1. vyd. Praha: Aleš Skřivan ml., 2005. ISBN 80-86493-15-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

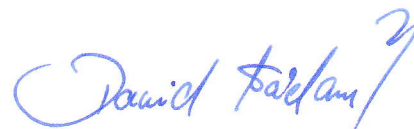
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 26.4.2014

Podpis: Svobodová Kateřina

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala **Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D.** za konzultace a odborné rady při vypracování této bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o ministerském předsedovi Portugalska Antóniovi de Oliveiru Salazarovi a jeho politice Nový stát (port. Estado Novo). V úvodu práce jsou objasněny vybrané koncepty demokratických a nedemokratických režimů. Část práce se pak věnuje životu tohoto portugalského politika a shrnutí důležitých historických událostí v Portugalsku, které jsou klíčové k pochopení politiky Estado Novo. Základem práce je charakteristika vnitřní, zahraniční a koloniální politiky Salazara během Nového státu. Pod vnitřní politiku je zařazena nová ústava, systém voleb, fungování rady ministrů, vznik nových organizací, potlačování opozice, tajná policie, propaganda a vztah s katolickou církví. V rámci zahraniční politiky jsou popsány mezinárodní vztahy Portugalska s Velkou Británií, Španělskem, Německem, Spojenými státy a Československem. Součástí je i pohled na Salazarovu politiku vůči zámořským územím, především Angole, Guinei Bissau, Mosambiku a Portugalské Indii. V závěru se práce věnuje politické situaci uvnitř Portugalska po smrti premiéra a revolučnímu roku 1974.

Klíčové pojmy: Salazar, Portugalsko, Nový stát, režim, autoritarismus, politika, svoboda, kolonie

Annotation

This Bachelor thesis disserts about a prime minister of Portugal António de Oliveira Salazar and his statesmanship of the Estado Novo. The beginning of the thesis expands chosen conceptions of democratic and undemocratic regimes. A part of the work follows the life of this Portuguese statesman and the summary of important historical events in Portugal which are fundamental for understanding the policy of the Estado Novo. The major part of my thesis is based on characteristics of home, external and colonial politics of Salazar during the New State. Home policy includes a new constitution, a system of elections, a function of Council of Ministers, an inception of new organizations, a repression of opposition, a secret police, a propaganda and a relation with the Catholic Church. Relations with the United Kingdom, Spain, Germany, the USA and Czechoslovakia are described in terms of the external policy. The view of Salazar's politics in the face of overseas departments, most of all Angola, Guinea Bissau, Mozambique and Portuguese India, is part of this section too. The conclusion of the thesis follows a situation inside Portugal after death to the prime minister and the revolution year 1974.

Keywords: Salazar, Portugal, New State, regime, authoritative, policy, liberty, colonies

Obsah

Seznam tabulek	10
Seznam obrázků	10
Úvod	11
1 Politické režimy	13
1.1 Demokracie	14
1.2 Nedemokratické režimy	16
1.2.1 Totalitarismus	18
1.2.2 Autoritarismus	20
1.2.3 Sultanistické režimy	25
1.2.4 Hybridní režimy (postnedemokratické režimy).....	25
2 Dvě důležité éry v dějinách Portugalska	27
2.1 Zisk kolonií	27
2.2 19. století.....	29
3 Život Antónia de Oliveria Salazara na pozadí historických událostí v Portugalsku i mimo něj	31
3.1 Dětství a krize monarchie	31
3.2 Studie a počátky republiky	32
3.3 Profesor a 1. světová válka	34
3.4 Politické počátky a konec republiky	35
3.5 Ekonomický krach a nový ministr financí	35
4 Nový stát	37
4.1 Vnitřní politika Nového státu	37
4.1.1 Ústava	38
4.1.2 Volby a politické organizace	39
4.1.3 Činnost vlády, vznik organizací, opozice a její potlačování	43
4.1.4 Represe, tresty a tajná policie	52

4.2	Zahraniční politika Nového státu.....	54
4.2.1	Vztahy s Anglií.....	54
4.2.2	Občanská válka ve Španělsku	55
4.2.3	2. světová válka	56
4.2.4	Vztahy s Československem	59
4.3	Otázka kolonií po 2. světové válce	62
5	Zranění ministerského předsedy a konec jedné éry	66
	Závěr.....	68
	Seznam použitých zdrojů.....	72

Seznam tabulek

Tabulka 1. Kalifornská škála F	22
Tabulka 2. Srovnání autoritarismu a totalitarismu	25
Tabulka 3. Linzovo vymezení nejvýznamnějších forem moderních nedemokratických režimů	26
Tabulka 4. Salazarovo jednání s dalšími politickými funkcionáři	42

Seznam obrázků

Obrázek 1. Map of the Tragic-Maritime History	48
Obrázek 2. Portugal is not a small country.....	49
Obrázek 3. Map with jigsaw effect at the panel “Culture of spirit”	50
Obrázek 4. Map of “Continental, Insular and Overseas Portugal” of a school atlas.....	51

Úvod

Tato práce se zabývá režimem, který je známý pod názvem Nový stát, portugalsky Estado Novo, a vůdčí osobností Antoniem de Oliveirem Salazarem. Jelikož Nový stát vznikl jako reakce na předchozí typy vlád a jako snaha vypořádat se s problémy nejen politickými, které zmítaly zemi několik předchozích let, je nezbytné věnovat část práce i historické analýze Portugalska. A samozřejmě je nutné objasnit si základní politologické pojmy jako politický režim, nedemokracie, demokracie, autoritarismus, totalitarismus, korporace a další.

Cílem této práce je charakterizovat vybrané aspekty fungování Nového státu a politiky Salazara. Na konci práce by také mělo být zřejmé zařazení Nového státu do systému režimů, které je tedy nutno definovat na začátku práce. V závěru tak shrnu získané poznatky a pokusím se je aplikovat na obecnou teorii režimů, aby bylo zřejmé, kam se Salazarem nastolený režim řadí. Třetím cílem je seznámit se co nejlépe s postavou Salazara v rámci jeho života i jeho politiky a zařadit jeho postavu do teorie vůdcovství.

První kapitola se tak bude věnovat vymezení pojmů a základní charakteristice typů režimů. V režimech demokratických bude tvořit základní rozlišení teorie Roberta Alana Dahla, rozšířena o typologii v knize od Andrewa Heywooda. V nedemokratických režimech se v typologii opřu o hledisko obsahové a historické, přičemž obojí hledisko akceptují právě totalitarismus a autoritarismus, kterým se pak věnuji podrobněji.

Druhá kapitola popisuje dvě historické doby, které se nějakým způsobem podepsaly na politice Nového státu – zisk kolonií od 15. století, jakožto základ pro vznik koloniální politiky Salazara, a politické rozbroje v 19. století jako zázemí pro vznik nového režimu.

Třetí kapitola nás blíže seznamuje se životem vůdčí osobností Oliveirem Salazarem. V této části se budu věnovat především studiím a prvním projevům budoucího předsedy ministrů i počátkům v politice, které vedly až k postu premiéra. S ohledem na Salazarovi reakce k politickému i společenskému dění se vždy zmíním i o aktuálním vývoji v Portugalsku.

Čtvrtá kapitola už bude pojednávat o samotné politice Nového státu. Tato kapitola je rozdělena na části podle politiky vnitřní, zahraniční a koloniální. Tyto jednotlivé části jsou blíže charakterizovány vždy na začátku samotné podkapitoly.

Poslední kapitola nastiňuje vývoj situace po Salazarově odchodu z vlády, především pak průběh revoluce a její následky. Součástí je také odkaz Salazara, který v Portugalsku zanechal.

S ohledem na strukturu práce jsem pracovala s publikacemi jak politologickými, historickými tak životopisnými. Nutno dodat, že nejvíce zdrojů, především těch historických, pochází od Jana Klímy, ať už se jedná o dějiny samotného Portugalska nebo kolonií. Jeho dílem je též kniha, která byla pro mou práci zásadní a o kterou jsem se opírala během procesu psaní neustále, *Salazar: tichý diktátor*. Z knih politologického charakteru bych jmenovala především dílo *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, kde je velmi podrobně a přehledně rozpracovaná charakteristika dvou zmíněných režimů. Důležitou součástí mé práce byly i články, které se většinou věnovaly již konkrétnímu rysu Nového státu a Salazarovy vlády.

1 Politické režimy

Než se dostaneme k samotné charakteristice režimu Nový stát, je potřeba si ujasnit a definovat politologické pojmy, které jsou pro práci stěžejní. Nejdříve si definujme co je to vůbec politický režim a jak k němu přistupují někteří autoři. Než se začnu věnovat režimům nedemokratickým, je vhodné říct si něco o demokracii, vůči které se nedemokratické režimy vyhraňují.

Nedemokratické režimy rozdělíme podle dvou autorů, nicméně zásadnější pro tuto práci bude rozdělení, které zahrnuje totalitní a autoritářské režimy. S ohledem na Nový stát se pak stane určující autoritarismus, který rozebereme z těch hledisek, které nám poté pomohou rozebrat Salazarův režim – takže především z pohledu mentality, která pomohla po dlouhá léta tento režim udržet, z pozice vůdce, který je v Portugalsku s režimem neodmyslitelně spjatý, a důležitým pojmem bude také korporativismus, který Salazar prosazoval. Nicméně o Salazarově režimu se také někdy hovoří jako o vojenském autoritářském režimu, proto se v krátkosti seznámíme i s touto typologií. Pro celistvost jsou v závěru této kapitoly zmíněny další dva typy režimů.

Pod pojem politické režimy shrnujeme vše od konkrétního uskutečňování státní politické moci prostřednictvím jednotlivých institucí, tedy způsobu vládnutí, který je stálý i přes změny v rámci jednotlivých sekcí uvnitř režimu, po to jakým způsobem na sebe státní moc a společnost působí, takže i to, jak se ve společnosti přerozděluje bohatství a zdroje. Změna režimu může nastat jen dvěma způsoby – revolucí uvnitř samotného státu anebo vojenským zásahem ze států okolních.¹

Dočekalová pojem politický režim spojuje se způsoby výkonu vlády, vztah vlády s jednotlivými orgány shrnuje pod pojem forma vlády a jako třetí rozlišuje strukturu státu, která se zabývá lokálními správami a jejich právy. Režimy pak můžeme rozlišit na demokratické a nedemokratické, popřípadě ještě hybridní. V rámci těchto režimů najdeme několik podtypů, které se v určitých ohledech budou v menší či větší míře od sebe lišit.²

Heywood ve své publikaci rozlišuje 5 režimů, se kterými se v moderním světě můžeme setkat:

¹ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1. S. 46.

² DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil ŠVEC a Jaroslav DANĚŠ. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4. S. 141.

- liberální demokracie
- nové demokracie
- východoasijské režimy
- islámské režimy
- vojenské režimy

Toto třídění vyplývá z několika kritérií a různého stupně jejich zdůraznění:

- a) Stojí u moci elitní skupina nebo lid?
- b) Dosahuje se poslušnosti silou nebo kompromisy?
- c) Soustředí se moc do jedné centrály, nebo je rozložená do více ústředí, a jak funguje vyvažování v daném systému?
- d) Jak se moc získává a funguje uvnitř režimu volná soutěž?
- e) Jakými právy a povinnostmi dominují občané a jakými státní orgány?
- f) Jak je společnost materiálně bohatá a jak funguje přerozdělování?
- g) Směřuje ekonomika k trhu nebo k plánování?
- h) Je režim stabilní a je schopen ustát požadavky doby?

Takto pojímaný režim bere v potaz tři základní aspekty, které se nutně musí odrážet v každém režimu – politický, ekonomický a kulturní. Nejdůležitější je pak ve výsledku klasifikace režimů to, jak spolu tyto tři faktory navzájem spolupracují a jak se propojují.³

1.1 Demokracie

V dnešní době existuje velké množství definic toho, co je vlastně demokracie, pro přehlednost se definice dělí podle toho, zda přistupují k charakteristice z pohledu procedurálního, tedy z pohledu organizace a legitimacy režimu, anebo substanciálního, jehož základem jsou cíle, o které by měl demokratický režim usilovat.

Představitelem procedurálních přístupů byl Joseph Alois Schumpeter, podle kterého jsou základním prvkem demokracie svobodné a férové volby a s nimi související zápas o hlasy voličů. Zástupcem substanciálního pohledu je třeba filozof Jean Jacques Rousseau, který za základ demokracie považuje aktivní účast občana na životě spole-

³ HEYWOOD, A., pozn. 1, s. 52-54.

čerství a pracuje s problematickým pojmem obecná vůle, které je každý občan bezpodmínečně podřízen, a může být v rámci jejího uplatnění nucen prakticky k čemukoli.⁴

Politolog Robert Alan Dahl zastával názor, že demokracie je jakýsi ideál, kterého v praxi nebylo nikdy dosaženo. Takzvané demokratické režimy, které v praxi existují, nazývá proto **režimy liberální demokracie**. Aby mohl být režim takto označen, musí splnit sedm kritérií, a to

- kontrolu nad vládními rozhodnutími mají volení vládní úředníci,
- ti jsou voleni ve svobodných a spravedlivých volbách,
- kterých mají právo se účastnit prakticky všichni dospělí jedinci,
- stejně tak mají právo ucházet se o úřad, s ohledem na věkovou hranici,
- je garantována svoboda projevu ve všech sférách,
- občané mají také právo vyhledávat si alternativní informace,
- stejně jako mají právo svobodně se sdružovat.⁵

Na území států, kde proběhla třetí vlna demokratizace a padly tak autoritářské režimy, vznikají politické útvary označované jako **nové demokracie nebo polodemokracie**, které jsou specifické v tom, že musí čelit problémům a důsledkům vyplývajících z přítomnosti autoritářského režimu na těchto územích. Řeč je o svržení pravicových vlád v Řecku, Portugalsku a Španělsku, ústup generálů v Latinské Americe a především pád komunismu. První oblast, se kterou se musí nový režim vypořádat, je oblast politicko-kulturní, jelikož existence bezohledné cenzury a potlačování opozice nedovolila vzniknout občanské kultuře, která by se stavěla na participaci a vyjednávání. Druhá oblast je oblast ekonomická, kde musí dojít k přechodu od centrálního plánování ke kapitalismu. Třetí zásadní důsledek předchozích režimů byl nárůst etnického a nacionalistického napětí.

Východoasijské režimy jsou sice režimy liberálně demokratické, nicméně formovaly se pod jinými hodnotami než liberální demokracie na západě, především pod vlivem konfucianismu, a proto se tyto režimy vyčleňují. Tyto režimy si vytyčují cíle spíše ekonomické než politické a zásadnější je pro ně prosperita než rozšiřování individuálních svobod. Stát se těší široké podpoře a úctě a vůdce respektu a loajalitu. Klíčo-

⁴ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5. S. 16-17.

⁵ DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K., DANĚŠ, J., pozn. 2, s. 108-109.

vou roli ve státě hraje rodina a s ní spojená soudržnost, individualismus v těchto zemích je tak značně omezen.⁶

1.2 Nedemokratické režimy

Nedemokratický režim je zjednodušeně takový režim, který nevykazuje znaky režimu demokratického. A s ohledem na to, že soutěživé volby jsou spjaty s demokracií, nepřítomnost voleb bude základní kritérium odlišnosti nedemokratických režimů od těch demokratických.

Dalším rysem je centralizace, kdy se veškerá moc dostává do rukou malé skupiny lidí nebo jediné instituce. Nedemokratický režim se často opírá o ideologii a vedoucí sílu, kterou může často představovat státostrana.

Nedodržují se zde lidská práva ani rovnost, většinou ani svoboda náboženského vyznání. Stát má kontrolu nad médii, ekonomikou i silovými složkami.

Stát přesto všechno navenek nepůsobí jako suverén, nedemokratické režimy využívají loutkovou vládu, která je řízena silami ze zahraničí.⁷

E. F. Smidak se pokusil zformulovat principy, které se projevovaly silně ve všech nedemokratických režimech:

- princip moci a odpovědnosti (všichni, kdo se podílí na výkonu moci nebo jí podléhají, jsou za své činy a myšlenky odpovědni, porušení odpovědnosti je trestáno u všech s výjimkou vůdce)
- princip akce a reakce (akce uplatňování moci starými i novými prostředky umožňujících vstup do politiky dalším skupinám obyvatel, reakce na sílící odpor proti přežitým formám mocenských opatření)
- princip strachu (udržení poslušnosti obyvatel i kolonií)
- princip obavy z neznáma (strach ze světa po 1. světové válce a z důsledků hospodářské krize, který umožnil nástup totalitních režimů, a jejich udržení se pak dařilo pomocí strachu z režimů samotných)⁸

⁶ HEYWOOD, A., pozn. 1, s. 56-59.

⁷ DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K., DANĚŠ, J. pozn. 2., s. 142-143.

⁸ SKŘEJPKOVÁ, P., SOUKUP, L. *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2011. Avenira edice. ISBN 978-80-87109-24-3. S. 12-13.

V dnešní době se často zaměňují pojmy nedemokratických systémů, které jsou ale ve své podstatě odlišné. Politologie tak rozlišuje dvě kritéria, do kterých se pak nedemokratické režimy dají až na výjimky roztrždit. Je to hledisko historické, které se váže ke konkrétní historické zkušenosti, a hledisko obsahové, které se staví spíše na rovině teorie a nadčasovosti. Mimo bude stát autoritarismus a totalitarismus, jelikož spadají z určitého pohledu do obou kategorií, ale těm budou věnovány samostatné kapitole dále.

Do první skupiny, tedy mezi režimy založené na historické zkušenosti, se řadí absolutismus, autarchie, despotie a tyranie. **Absolutismus** znamená neomezenou moc v rukou panovníka, **autarchie** více méně také, panovník je zdrojem práva a stojí nad ním.⁹ Za **despotii** dnes považujeme vládu většinou dědičného monarchy a podřízeného armádního správního sboru v orientálních zemích, která jedná bez ohledu na právní normy nebo morální pravidla. **Tyranie** je termín, který se váže především k starověkému Řecku, a jedná se o vládu jednotlivce, který svou moc získal násilnou cestou.

Do skupiny režimů definovaných podle obsahu se řadí autokracie, diktatura, oligarchie, plutokracie a teokracie. **Diktatura** je způsob uskutečňování moci jednotlivce, nebo menší skupiny, za pomoci násilí a opatření, která jsou prohlášena za dočasná. Pokud se jedná o vládu menší skupiny lidí, používá se pojem **oligarchie**.¹⁰ **Plutokracie** je stejně jako oligarchie vláda menší skupiny lidí, která vládne bez jakékoli kontroly, a předurčuje jí k tomu nikoli původ jako u oligarchie, ale bohatství. **Autokracie** je režim založený pouze na teoretické bázi a má být ve všech ohledech protikladem demokracie.¹¹ **Teokracie** je forma vlády, kdy je výkon státní moci, jakožto přenesení boží moci na zem, svěřen duchovenstvu.¹²

Než se budeme zabývat samotným totalitarismem a autoritarismem, doplníme, že z Heywoodovy klasifikace režimů se pod ty nedemokratické řadí režimy islámské a vojenské. **Islámské režimy** jsou režimy teokratické, tudíž tu není rozdělena sféra náboženství a politiky, náboženské právo šaría ale neřídí jen politickou sféru, ale i sféru soukromou.

Vojenské autoritativní režimy jsme mohli zaznamenat často v Latinské Americe či na Blízkém východě, ale také ve Španělsku a právě v Portugalsku. Politická místa se obsazují podle hierarchie ve vojenské sféře, ústavní mechanismy jsou zrušeny a opoziční instituce oslabeny nebo zlikvidovány. V rámci těchto režimů můžeme rozlišovat

⁹ DOČEKALOVÁ, P. ŠVEC, K., DANEŠ, J., pozn. 2, s. 143-144.

¹⁰ SKŘEJPKOVÁ, P., SOUKUP, L., pozn. 8, s. 19

¹¹ DOČEKALOVÁ, P. ŠVEC, K., DANEŠ, J., pozn. 2, s. 144-145.

¹² SKŘEJPKOVÁ, P., SOUKUP, L., pozn. 8, s. 19.

vojenskou juntou, typickou právě pro Jižní Ameriku, kdy v čele kolektivní vojenské vlády stojí důstojníci zastupující pozemní armádu, námořnictvo i letectvo. Druhá forma je osobní diktatura opřena o armádu a o kult osobnosti. Příklad bychom našli v Řecku u plukovníka Papadopolose. Ve třetí formě armáda nestojí v čele státu přímo, ale řídí vládu z pozadí. Tento režim staví na tom, že legitimita režimu se udrží lépe tak, když sféra politiky a armády zůstane oddělená, i když tato oddělenost funguje jen na oko.¹³

1.2.1 Totalitarismus

Jako první definici si uveďme definici amerických politologů Carla Joachima Friedricha a Zbigniewa Brzezinského, kteří svou charakteristiku založili na rozboru nacistického a komunistického režimu. Z jejich analýzy vyšlo šest hlavních tezí o totalitním režimu:

1. je dána oficiální ideologie, kterou musí každý občan přijmout
2. vše má pod kontrolou jedna strana, v jejímž čele nejčastěji stojí jeden vůdce
3. funguje kontrola armády vládou nebo stranou
4. probíhá kontrola tisku, rozhlasu, televize a knih pomocí vlády nebo strany za účelem propagandy
5. je zavedena kontrola společnosti prostřednictvím tajné policie, vyskytuje se plošný teror vůči vybraným skupinám
6. je zavedeno centrální plánování v hospodářství, ekonomika podléhá kontrole¹⁴

Jako základ pro svůj přístup k totalitarismu použila Hannah Arendtová především první dva body. K tomu přidala myšlenku, že hlavním cílem totalitním vládců není jen neomezený výkon moci, ale také vytvoření vyšší bytosti, která bude naprosto podřízena režimu.¹⁵

G. Sartori byl jedním z kritiků tohoto systému, jelikož některé z uvedených rysů najdeme i u režimů autoritářských, takže podle něj nejsou charakteristiky hlavním určujícím bodem. Navíc šestému bodu vytkl nedostatek v tom, že v nacistickém Německu neměla vláda monopolní kontrolu nad ekonomikou, a přesto Německo za vlády Hitlera

¹³ HEYWOOD, A., pozn. 1, s. 60-62.

¹⁴ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 4, s. 39.

¹⁵ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6. S. 46-47. S. 35-39.

nutně musíme zařadit k totalitním státům. Sartori dává důraz na moderní technologie, díky kterým je umožněna úplná kontrola všech sfér života občanů. Občan v totalitním režimu se musí podílet na politickém životě, čemuž je v autoritářském režimu spíše zabraňováno.¹⁶

Pokud shrneme všechny tyto zmíněné definice, můžeme určit základní znaky, při jejichž splnění můžeme mluvit o totalitním režimu:

- vznikají v masových společnostech, které deformují tak, aby byl jedinec co nejvíce izolován od tradičních společenských struktur
- ve středu všeho stojí jedna politická strana nebo hnutí
- v čele strany stojí většinou zbožštělý vůdce, který využívá náboženství k vlastní legitimitě
- společnost je podřízena ideologii, která poskytuje ospravedlnění všech prostředků, kterých se používá k dosažení cíle
- je vyžadována aktivní účast občanů na politickém životě
- společnost je ovládána pomocí fyzického násilí nebo psychologického teroru
- ideologie a teorie napomáhá vytvoření nového člověka
- i přesto, že vyžadují aktivismus občanů, vzbuzují lhostejnost vůči tomu, co se v jeho stínu děje¹⁷

Klasifikace totalitních režimů

Německý politolog Wolfgang Merkel rozeznává tři základní druhy totalitních režimů:

- komunistické totalitní režimy
- fašistické totalitní režimy
- teokratické totalitní režimy

Je zřejmé, že první skupina je představována především vládou Stalina v Sovětském svazu a druhý model pak hitlerovským Německem. Zatímco do prvního modelu bychom mohli zařadit další dějinná období, uveďme si pro příklad Čínu pod nadvládou Mao Ce-tunga nebo Severní Koreu za vlády obou Kimů, do fašistických tota-

¹⁶ DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K., DANĚŠ, J., pozn. 2, s. 150.

¹⁷ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 42-43.

litních režimů Merkel žádnou jinou zemi neřadí. Na paměti musíme mít ale to, že fašistický a komunistický režim se řadí i k režimům autoritativním.

Teokratické režimy jsou režimy, kdy vládou osoby, které náboženství předělali na ideologii. Z moderní doby se nám tato forma totality spojí s islámským náboženstvím, pro lepší představu si opět uvedme alespoň jeden příklad – Írán za vlády ajatolláha Chomejního.¹⁸

1.2.2 Autoritarismus

Autoritativní režimy jsou režimy, které se zásadně odlišují svým uspořádáním jak od demokracie, tak od totality. Historik a sociolog Raymond Aron rozlišuje tři typy autoritářských režimů. První je autoritativně konzervativní režim, založený na vyloučení soutěžení stran o moc, ale zároveň také na myšlence, že vládci musí být podřízeni jak zákonům, tak náboženství a morálce. Tento typ je pro nás nejdůležitější, protože jako hlavní představitel tohoto režimu je autorem uváděno Salazarovo Portugalsko. Druhý typ staví na preferenci jedné strany, která splývá se státem, a poslední uznává jen jednu revoluční stranu, která má za úkol sjednotit lid v jednu třídu. Za reprezentanta druhého režimu slouží režim nacionálně socialistický, u třetího režimu jsou to pak režimy komunistické.¹⁹

Pro zkoumání nedemokratických režimů se stala přelomovou osobnost Juana Joseho Linze, který založil svůj koncept autoritářského režimu na příkladu režimu ve Španělsku za vlády Franka²⁰. Linz o autoritářských režimech říká, že jsou to systémy

- s limitovaným politickým pluralismem,
- s typickou mentalitou,
- bez intenzivní politické mobilizace,
- ve kterých nejčastěji vůdce uplatňuje moc uvnitř formálně špatně definovaných, avšak předvídatelných hranic.

V rámci těchto definic pak Linz rozlišuje režimy autoritářské od totalitních, post-totalitních a sultanistických (*tabulka 3*).²¹

¹⁸ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 46-47.

¹⁹ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 49

²⁰ DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K., DANEŠ, J., pozn. 2, s. 152.

²¹ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 4, s. 42.

Prvním bodem se míní především to, že režim toleruje existenci více organizací, nepodřizuje politiku jedinému centru, ale každá organizace musí ctít základní pravidlo – nesmí zpochybňovat režim a musí k němu být loajální. Vláda akceptuje tyto organizace (ať už náboženské, armádní, byrokratické či zájmové), protože je svým způsobem v nějakém aspektu potřebuje k upevnování své moci. Nicméně časem se z takovýchto skupin mohou stát organizace zázemní pro opozici. Ve sféře sociální a ekonomické je pluralismus ještě patrnější, v tomto ohledu režim dává víceméně svobodu těmto organizacím nad jejich úkony, na oplátku se ale tyto organizace nemají plést do politiky.²²

Třetím bodem má Linz na mysli to, že autoritativní režimy sází spíše na depolitizaci, kdy vládě vyhovuje více pasivita občanů než jejich snaha podílet se na politickém životě.²³

Druhému a čtvrtému bodu věnuji samostatnou podkapitolu, jelikož tato problematika je o něco složitější.

Ideologie X mentalita

Jako ideologii lze z jednoho pohledu chápat soubory politických idejí, z druhé strany má tento pojem záporný význam ve smyslu dogmatický, doktrinářský či extrémní. Z pohledu nedemokratických režimů je na místě spíše druhá definice, jelikož se jedná především o doktrinární varianty ideologie marxistické a fašistické. Takto míněná ideologie často funguje jako náhražka za náboženství, které je založeno na existenci jednoho vyvoleného národa a to klidně za účasti likvidace nežádoucích skupin.²⁴ Ideologie je také účinný prostředek k vysvětlení sociální reality a obhájení režimu z pohledu budoucnosti, kdy ideologie většinou sleduje jasně vytyčený cíl. Z kontextu nám tak vyplývá, že ideologie se váže spíše k režimům totalitního rázu.

Mentalita je především myšlení a cítění založené na emocionalitě, více než na racionalitě, která poskytuje návod na to, jak v různých situacích reagovat. Je definována pojmy jako patriotismus, vlastenectví, pravda, ekonomický rozvoj, sociální spravedlnost, pořádek a kombinuje se s pojmy jako korporativismus, militarismus a katolicis-

²² BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 51-52.

²³ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 4, s. 43.

²⁴ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 96-97.

mus.²⁵ Mentalita se ale pomaleji šíří masovou společností, protože na rozdíl od ideologie, ji lze jen těžko využít ve vzdělávacím procesu.²⁶

Autoritářská osobnost, styl vůdcovství

Jak už bylo v práci několikrát zmíněno, autoritářské systémy jsou definovány svou hierarchizací, která se staví na víře v existenci nerovnosti lidí. V čele těchto systémů stojí autoritářská osobnost, kterou lze identifikovat pomocí tzv. Kalifornské škály F.

Tabulka 1. Kalifornská škála F

konsekvencialismus	lpění na hodnotách střední třídy a přecitlivělost k tlakům z vnějška
podřízenost	nekritický vztah k idealizované autoritě vlastní skupiny
agresivita	tendence odsuzovat a trestat osoby porušující zavedené hodnoty
antiintrospekce	odmítání subjektivity, nechut' poznávat psychické stavy u kohokoli
pověřivost	připisování odpovědnosti vnějším činitelům, které nemůže jedinec kontrolovat
kult síly	víra v sílu a „tvrdość“, odsouzení slabosti
destruktivnost a cynismus	zobecněná nenávisť k člověku a jeho depreciaci
fobie	přesvědčení o nepřátelství a nebezpečnosti vnějšího světa
sexualita	přisuzovat nadměrný význam problematice sexu

Zdroj: BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, str. 82

Další pojem, se kterým se můžeme u těchto režimů setkat, je politické vůdcovství, které je charakteristické tím, že vůdce disponuje větším rozsahem spravované moci, které se uskutečňuje v rozmanitých sociálních podmínkách za pomoci komunikace osobní i veřejné. Můžeme vyčlenit tři styly politického vůdcovství:

- a) autokratický styl vůdcovství (vedoucí osobnost sama rozděljuje úkoly členům vnitřního kruhu, kontroluje a vymáhá jejich plnění a dominují tu tresty nad odměnami)
- b) demokratický styl vůdcovství (vůdčí osobnost zachovává partnerské vztahy s členy vnitřního kruhu, takže úkoly stanovují společně, a ohodnocení odpovídá úrovni splnění zadaných úkolů)

²⁵ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 4, s. 42-43.

²⁶ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 98.

- c) liberální styl vůdcovství (popření principu vůdcovství, protože v procesu rozdělování úkolů vystupuje vnitřní kruh jako jeden celek)

Všechny tyto styly jsou determinovány 5 faktory:

- rozsah politického zájmu (vůdce sám sebe chápe jako součást kruhu, anebo jako toho stojícího nad nimi)
- míra tolerance konfliktů v rámci vnitřního kruhu
- druh motivace politického vůdcovství (řešit problémy, naplňovat ideologii, získat popularitu)
- strategie hromadění informací (vůdce informace shromažďuje a ověřuje, anebo se pouze spoléhá na informace z okolí)
- způsob řešení konfliktů (zda se vůdce angažuje v konfliktech)²⁷

Jak už ale bylo řečeno, v autoritativních režimech je moc vůdce vytyčena hranicemi a výjimkou není ani to, že vůdce je do této situace postaven v určitém ohledu vynuceně, kdy nemá na výběr nic jiného, než převzít odpovědnost za stát, který se zmítá v chaosu. Takovým případem by byl právě António Salazar.²⁸

Typy autoritativních režimů

Podle toho v jaké míře se uplatňují první tři výše zmíněné charakteristiky, rozlišuje J. J. Linz autoritativní režimy

- byrokraticko-vojenské,
- organický etatismus,
- mobilizační autoritarismus v postdemokratických zřízeních,
- postkoloniální mobilizační,
- rasový a etnický autoritarismus,
- pretotalitní,
- posttotalitní.²⁹

V byrokraticko-militaristickém režimu má dominantní roli armádní a byrokratický establishment, který se neřídí konkrétní ideologií, ale vládne v mezích své menta-

²⁷ BALÍK, S., KUBÁT, M., *pozn. 15*, s. 82, 89, 90.

²⁸ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., *pozn. 4*, s. 43.

²⁹ DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K., DANĚŠ, J. *pozn. 2.*, s. 152-154.

lity. Většinou je ustanovena jedna oficiální strana a podíl občanů v politickém životě je zredukován na minimum. I přestože tyto režimy převzaly metodiku, symboliku či některé jiné sektory fašistických režimů, o fašistické režimy se nejedná. Pro nás nejdůležitější příklad tohoto režimu je Francovo Španělsko.

Organicko-etatistické režimy, jejichž příkladem bude opět portugalský Nový stát, se odlišují především tím, že chtějí kontrolovat participaci a mobilizaci za pomoci tzv. organických struktur. Individualismus, který předpokládá liberální demokracie, je zamítnut a místo toho se objevuje snaha vytvořit institucionalizovaný „kanál“, který bude reprezentovat různé zájmy moderních společností a bude odmítat model třídního konfliktu. Tuto snahu zahrneme pod slovo korporativismus.³⁰

Korporativismus

Korporativismus má v moderní době několik možných definic, pro náš účel použijeme jednu: korporativismus jako forma zájmového zprostředkování odlišná od pluralismu, která má tyto prvky: omezený počet hierarchicky uspořádaných monopolních organizací, které při vyjednávání se státem zastupují zájmy svých členů a současně se podílejí i na uskutečňování státní politiky.

Z toho nám tak vyplývá, že existuje omezený počet svazů, ty jsou hierarchicky organizovány a to i uvnitř samotných celků. Svazy jsou funkčně diferencovány, všechny si jsou rovny, jsou státem uznané a jsou jím podrobovány kontrolám.

Musíme pak rozlišovat korporativismus autoritářský (státní) a liberální.

Korporace v autoritářském režimu jsou stvořeny jako organizace pomocné a závislé na státu, které jsou řízeny represivními prostředky a kterým jde především o jednotu mezi zaměstnavateli a dělníky. Tato definice se často spojuje především s režimy fašistickými, na druhé straně pak stojí korporativismus nacistický, který chce především pohltnout všechny skupiny a včlenit je do rasově čisté, organické společnosti.³¹

³⁰ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, s. 57-58.

³¹ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-177-8. S. 180, 184.

Tabulka 2. Srovnání autoritarismu a totalitarismu

	autoritarismus	totalitarismus
autonomie společenských struktur a nepolitické sféry	ano	ne
kontrola všech aspektů života společnosti	ne	ano
absolutní kontrola ekonomické činnosti	ne	ano
vůdčí úloha jediné masové strany	ne/omezená*	ano
ovládnutí správních struktur představiteli vládnoucí strany	ne	ano
legální či semilegální opozice	omezeně	ne
existence vůdčí ideologie	ne	ano
masový teror doléhající na celou společnost	ne	ano
vypořádávání se s politickými protivníky prostřednictvím násilí	ano	ano
politická mobilizace obyvatel	ne/omezená*	ano
snaha o expanzi	ne	ano
vzor pro jiné země	ne/omezeně	ano

* Většinou pouze v krátkém období ustavování autoritativního režimu

Zdroj: BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 15, str. 64

1.2.3 Sultanistické režimy

V čele těchto režimů stojí vůdce nazývaný „sultán“, který přebírá kontrolu jak nad životem politickým, tak soukromým. Kolem něho se tvoří úzký kruh věrných občanů, kteří bývají často z rodinného kruhu vůdce, běžný je tedy klientelismus, kdy se v politice tvoří neoficiální systém založený na protekci. Loajalita je zajištěna odměňováním poslušných a šířením strachu z neuposlechnutí.

Příkladem sultanistického režimu byl Irák za vlády Saddáma Husajna do roku 2003 nebo Rumunsku pod nadvládou Ceaușesca před rokem 1989.³²

1.2.4 Hybridní režimy (postnedemokratické režimy)

Hybridní režimy jsou takové režimy, které kombinují jak prvky autoritářských režimů, tak demokracie. O těchto typech režimu neexistuje zatím klíčová práce, která by

³² HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 4, s. 52.

shrnovala charakteristiky této kategorie. Můžeme se tak bavit v pojmech delegativní demokracie, neliberální demokracie, semidemokracie nebo pseudodemokracie.

Guillermo O'Donnell charakterizuje delegativní demokracii jako režim, kde se soustřeďuje moc do rukou malé skupiny lidí, která využívá autoritářské praktiky, fungují tu však demokratické instituce i volby, které ale nespĺňují demokratická kritéria.

Fareed Zakaria definuje neliberální demokracii jako režim, který postrádá demokratické prvky pluralismu a ochrany lidských práv.

Attila Ágha rozlišuje režimy semidemokracie a pseudodemokracie. Semidemokratický režim je takový režim, kde existují volby, ale zároveň prohřešky vůči liberalismu, většinou formou porušování práv. V pseudodemokracii zase existuje opozice, ale nejsou tu svobodné volby.³³

Tabulka 3. Linzovo vymezení nejvýznamnějších forem moderních nedemokratických režimů

Totalitní režimy	Autoritativní režimy	Posttotalitní režimy	Sultanistické režimy
<ul style="list-style-type: none"> • monismus • ideologie • mobilizace 	<ul style="list-style-type: none"> • limitovaný pluralismus v různých sférách • mentalita • depolitizace • vůdce (či skupina) uplatňuje svou moc ve formálně nepřilíš jasných, ale předvídatelných hranic 	<ul style="list-style-type: none"> • limitovaný pluralismus v nepolitických sférách • ideologie stále oficiálně určující, ovšem s výrazně oslabeným účinkem • mobilizace se mění v rutinu a projev konformity • vládnoucí elita ztrácí revoluční étos a stává se byrokratičtější a technokratičtější 	<ul style="list-style-type: none"> • despotická intervence vládce (sultána) do různých sfér nerespektující žádná legální pravidla ani hranice • glorifikace vládce bez silné ideologické nebo mentální báze • spíše nižší mobilizace ovšem s příležitostnými výkyvy k posílení vládcova kultu • vysoce personalizované vůdcovství spojené s dynastickými tendencemi, nepotismem a klientelismem

Zdroj: HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. pozn. 4, s. 42.

³³ DOČEKALOVÁ, P., ŠVEC, K., DANESŠ. J. pozn. 2., s. 157-158.

2 Dvě důležité éry v dějinách Portugalska

Ještě než se dostaneme do 20. století, doby nastolení Nového státu, je potřeba si připomenout dvě období v dřívějších dějinách Portugalska, které nějakým způsobem hrají roli v Salazarově politice.

První bude doba převážně 15. století, kdy Portugalci dobývají velké množství kolonií. Koloniální politika se stala pro Salazara zásadní od 50. let, více ale pak v letech šedesátých, kdy dochází k dekolonizaci zámořských území ve světě. Jedná se i o jeden z klíčových prvků následného převratu a nastolení nové vlády.

Druhý klíčový moment bude 19. století a rozpory uvnitř politické sféry, které vytvořily zázemí pro vznik první republiky, vůči které se Salazar vymezoval už od svých školských let.

2.1 Zisk kolonií

Portugalsko získalo od 15. století velké množství kolonií, nicméně ústava z roku 1933, ke které se blíže dostaneme v dalších částech, popisovala Portugalsko jako součást těchto území:

1. v Evropě – kontinentální Portugalsko a souostroví Madeira a Azory
2. v západní Africe – souostroví Kapverdy, Guinea Bissau, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Angola, São João Baptista de Ajuda a Cabinda
3. ve východní Africe – Mosambik
4. v Asii – Portugalská Indie a Macau
5. v Oceánii – Portugalský Timor³⁴

Ty kolonie, které měly významnou roli pro vládu Salazara a jejichž požadavky na samostatnost zkomplikovalo postavení Portugalska v poválečném světě, v této části alespoň ve zkratce zmíním.

Mořeplavec João Gonçalves Zarco zakotvil u břehů **Madeiry** 1. července 1419. Osídlování začalo nejspíše už roku 1420, jelikož k odkládání tu nebyl důvod, nicméně podle prohlášení prince Jindřicha by začátek osídlování spadl až do roku 1425.³⁵

³⁴ CAIRO, H. "Portugal is not a Small Country": Maps and Propaganda in the Salazar Regime. *Geopolitics* [online]. 2006, roč. 11, č. 3, s. 367-395 [vid. 2017-04-16]. DOI: 10.1080/14650040600767867. ISSN 1465-0045. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650040600767867>. S. 373.

³⁵ KLÍMA, J. *Madeira*. Praha: Libri, 2011. Stručná historie států. ISBN 9788072774975. S. 13-17.

Tristão Va Teixeira začal osidlovat severovýchodní polovinu Madeiry, Bartolomeu Pe-restrelo Santo Porto, nicméně nejvíce se o osidlování zasadil právě Zarco. Roku 1497 se Madeira stává součástí portugalského státu a majetkem koruny. Z Madeiry se vyváželo rostlinné bohatství, med, cukrová třtina a obiloviny. Z Porta Santa pak kromě vína také červená pryskyřice, která se používala k výrobě léků.³⁶

1426-1427 objevil Diogo de Silves východní a střední **Azory**,³⁷ roku 1427 ostrov Santa Maria, o pár let později byly objeveny na Azorách ostrovy São Miguel, Terceira, Faial a Pico, do roku 1452 byly objeveny i zbylé ostrovy. Kromě hospodářských výhod se Azory staly důležitým strategickým bodem mezi Evropou a Afrikou při doplnění zásob před cestou přes Atlantik.³⁸

Objevování **Kapverdských ostrovů** započalo nejspíše už ve čtyřicátých letech, první zmínku, jejíž pravost však není jistá, nalezneme roku 1456, kdy benátský mořeplavec Alviso Cadamosto, najatý Jindřichem Mořeplavcem do služeb Portugalska, při své cestě k Senegalu objevil několik ostrovů – Boa Vista, Sal, Maio a Santiago. Potvrzeným faktem ale zůstává plavba Dioga Gomeze a Antónia da Noli roku 1460, při které objevili pět ostrovů na východě Kapverd.³⁹ O dva roky později pak začíná osidlování a dochází k objevení dalších dílčích ostrovů.⁴⁰ Na důležitosti nabyly Kapverdské ostrovy v době, kdy začalo portugalské námořní spojení s Indií.⁴¹

21. 12. 1471 João de Santarém a Pêro Escobar objevili liduprázdný ostrov, který dostal jméno podle patrona toho dne **Ilha De São Tomé (ostrov Svatého Tomáše)**. První den v následujícím roce si připsali nález dalšího ostrova, opět příznačně pojmenovaný Ano Bom (Nový rok), a o několik dní později ještě ostrova **Ilha de Santo Antão**. Po dobré zkušenosti na Madeiře byla i tady pěstovaná cukrová třtina, k tomu bylo obyvatelům dovoleno obchodovat s otroky. Čtvrtina veškerých výnosů pak připadala koruně. Ostrov Santo Antão byl na konci 15. století přejmenován na **Príncipe (Princův ostrov)**, jelikož důchody z tohoto ostrova měl získat následník trůnu.⁴²

Pobřeží **Mosambiku** jako první dosáhl Vasco de Gama roku 1498, roku 1507 se sem mělo přesunout centrum portugalské moci ze Sofaly, a proto zde Vasco de Gama

³⁶ BINKOVÁ, S. *Portugalsko*. Praha: Libri, 2004. Stručná historie států. ISBN 80-7277-217-1. S. 35.

³⁷ KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska v datech*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-166-0. S. 123.

³⁸ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 35.

³⁹ KLÍMA, Jan. *Kapverdské ostrovy: Svatý Tomáš a Princův ostrov*. Praha: Libri, 2008. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-380-0. S. 10-11.

⁴⁰ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 138.

⁴¹ BINKOVÁ, S., pozn. 35, s. 36.

⁴² KLÍMA, J., pozn. 39, s. 114-116.

začal zřizovat faktorii.⁴³ U západního pobřeží Afriky, kde se rozkládá **Angola**, přesně u dnešního města Lândana, zakotvil 11. listopadu 1482 Diogo Cão.⁴⁴ O devadesát tři let později tu Paulo Dias de Novais zakládá hlavní město São Paulo de Luanda, první bělošské město v Africe. Území dnešní **Guinei Bissau** bylo odkryto plavbou roku 1441, kdy Nuno Tristão a Gonçalo Alfonso objevili Bílý mys, a o pět let později Álvaro Fernandes zmapoval území až k území Guinei. Roku 1479 zde staví Portugalci faktorii v Cacheu a roku 1485 lisabonský panovník oficiálně přijímá titul „pána Guinei“.⁴⁵

K objevení Malých Sund pro Portugalce znamenala výprava z přelomu let 1511 a 1512 v čele s Antóniem de Aubrem, Franciscem Serrãem a Simãem Bisagudem. Z počátku nebyl **Timor** v hlavním zájmu Portugalců, jelikož obchodních a kolonizačních možností se jim naskývalo mnoho. Nicméně roku 1522 uzavřelo Portugalsko společenství se státem Bantam na Jávě a poté i s králem Moluk a Portugalci tak mohli v těchto rozsáhlých oblastech obchodovat s kořením, a do těchto oblastí spadal právě i Timor. Smlouva se Španěly a Zaragozy nakonec garantovala Portugalsku monopolní působení mezi Molukami, Timorem a ostrovy Velkých Sund.⁴⁶

Území budoucí **Portugalské Indie** začali Portugalci rozkrývat roku 1498, kdy Vasco de Gama doplul k přístavu Kalikát, roku 1510 je pak dobytá Goa, roku 1535 pevnost Diu⁴⁷, roku 1559 zabírají Portugalci Damão⁴⁸, k jehož enklávám patří Nágár Havéli a Dádra⁴⁹.

2.2 19. století

Od roku 1822 se portugalská politika nesla ve znamení bojů zastánců liberalismu a absolutismu, až do roku 1834, kdy byla snaha konzervativních absolutistů definitivně zpečetěna odchodem vůdce povstání Miguela ze země.⁵⁰ Napětí v tomto roce však nepanovalo pouze ve vnitřních poměrech Portugalska, nýbrž i v těch imperiálních, a Portugalsko zažilo velkou ránu, když syn nynějšího portugalského krále 7. června vyhlásil

⁴³ KLÍMA, Jan. *Mosambik*. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-343-5. S. 13-14.

⁴⁴ KLÍMA, Jan. *Angola*. Praha: Libri, 2003. Stručná historie států. ISBN 80-7277-155-8. S. 9.

⁴⁵ KLÍMA, J. *Guinea-Bissau*. Praha: Libri, 2006. Stručná historie států. ISBN 80-7277-329-1. S. 14-15.

⁴⁶ KLÍMA, Jan. *Východní Timor*. Praha: Libri, 2003. Stručná historie států. ISBN 80-7277-203-1. S. 13-15.

⁴⁷ Data 161, 172, 186

⁴⁸ KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska*. 2., rozš. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-903-4. S. 155

⁴⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 537.

⁵⁰ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 73-77.

nezávislost Brazílie⁵¹, která byla portugalskou kolonií od roku 1500⁵². Ani poté však nenastal v zemi klid, do sporu se tentokrát dostávají konzervativní a radikální liberalisté. Prvotní vítězství konzervativců nahradil brzy autoritativní režim ministra Costy Cabraliho. Ten byl však již roku 1951 vystřídán vládou Saldanha, jehož režim měl s režimem Cabraliho mnoho společného, nicméně byl o poznání umírněnější a nevykazoval takovou míru násilí, byl tak přijatelný jak pro radikály, tak pro zástupce středové politiky.⁵³

V druhá polovině 19. století se Portugalska dotkla vlna modernizace, neproběhla tu sice úplná průmyslová industrializace, nicméně se zlepšila úroveň hospodářství, započala výstavba železnice a vláda udělala první krok ke zrušení otroctví.⁵⁴ V politice se začaly opět objevovat ideové rozpory, při kterých se z obrozenců vydělila skupina progresistů, jejich postoje se ale nerozcházel v nejdůležitějších otázkách, a tak se u moci střídali až do roku 1906, tedy po většinu panování Karla I.⁵⁵

Karel I. byl zvolen roku 1889, ve stejný rok, kdy na svět přichází páté dítě a zároveň první chlapec Antónia de Oliveira a Marie do Resgate – António de Oliveira Salazar.⁵⁶

⁵¹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 263.

⁵² KLÍMA, J., pozn. 37, s. 163.

⁵³ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 77-79.

⁵⁴ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 180-181.

⁵⁵ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 80, 83.

⁵⁶ KLÍMA, J. *Salazar: tichý diktátor*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2005. ISBN 80-86493-15-6. S. 12.

3 Život Antónia de Oliveria Salazara na pozadí historických událostí v Portugalsku i mimo něj

Jak už bylo řečeno, režim Estado Novo prakticky splynul s vůdčí osobností Portugalska, budoucím premiérem Oliveirem Salazarem. Tato kapitola se proto bude věnovat jeho životu, studiu a počátkům v politice. Jelikož Salazar reagoval na politickou situaci ve své zemi už od studií, paralelně s jeho životem vždy nastíním politickou situaci v jeho zemi v daném období. Předchozí kapitola končila Salazarovým narozením a tato kapitola bude pojednávat o všem, co se stalo do roku 1933, kdy přijetím ústavy oficiálně začíná éra Nového státu.

3.1 Dětství a krize monarchie

Rodiče budoucího premiéra žili ve Vimieru, v zaostalém městě, které stejně jako blízké okolí vypovídalo o úrovni současného Portugalska.⁵⁷ Jeho tec byl zemědělský dělník, kterému se ale podařilo vypracovat na manažera rodiny, která vlastnila velké množství pozemků a majetků mezi městy Viseu a Coimbra.⁵⁸ Roku 1882 se jim narodila první dcera Marta, o rok později dcera Elisa, Maria Leopoldina přišla na svět roku 1885 a poslední z děvčat Laura hned rok nato. K padesátým narozeninám dostal António de Oliveira nečekaná dar – prvního syna, jehož jméno neslo odkaz obou rodin – Antonio de Oliveira Salazar.⁵⁹

Na počátku roku 1890 se portugalská vláda potýkala s nepříjemnou situací – Velká Británie dala Portugalsku ultimátum, že buď ihned stáhnou vojáky z území Šire v dnešní Malawi, nebo britská vláda okamžitě zruší diplomatické styky s Portugalskem a obsadí portugalské kolonie Madeiru a Kapverdské ostrovy. Nová vláda si byla vědoma toho, že odmítnout tento požadavek si Portugalsko nemůže dovolit, a snažila se tak zmírnit protibritské výpadky portugalského obyvatelstva, které neustále rostly. Karel I. tak svojí vládu započal prohrou v tzv. závodě o Afriku a porušením demokratických principů, když vydal tiskový zákon a zakázal předem neschválená shromáždění občanů.⁶⁰

⁵⁷ BANKOWICZ, M. *Demokraté a diktátoři: [politici vůdci současného světa]*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-21-1. S. 349.

⁵⁸ MENESES, F., *Salazar: A Political Biography*. Enigma Books, 2007. ISBN 978-1929631902. S. 12.

⁵⁹ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 11-12.

⁶⁰ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 301.

Jediná možnost jak vzdělávat rostoucího chlapce, když v okolí nebyla žádná škola a rodina si nemohla dovolit poslat syna na internát, se naskýkala v podobě vzdělaného úředníka Josého Duarta. Malému Antoniovi brzy došel rozdíl mezi ním a dětmi z bohatších rodin a vyšších kruhů. Uvědomoval si, co všechno zajišťují člověku peníze a už tehdy pochopil, že cesta k nim vede přes vzdělání. V deseti letech bylo rozhodnuto, že Antonio musí odejít na studie. Kvůli chlapcově neprůbojnému charakteru padre Antonín, který malého Antonia křtil, vyjádřil obavy nad studiem na nižším gymnáziu a namísto toho rodičům doporučil diecézní seminář ve Viseu.⁶¹

3.2 Studie a počátky republiky

Začátek teologických studií rokem 1905 přinesl Antóniovi velké úspěchy – pronesl první veřejnou řeč za účasti biskupa, stal se předsedou Rady mariánské kongregace a druhý ročník ukončil jako nejlepší.⁶² Po atentátu na krále Karla roku 1908 a následníka trůnu Luíse Filipe se situace v Portugalsku vyhrotila, obyvatelé volali po pořádku a radikálních změnách.⁶³ Salazar na situaci zareagoval vydáním článku Ostudný kontrast, kde zkritizoval apatii katolíků. Odhalil moc dobře mířených statí a pokračoval ve své činnosti, při které se většinou obracel právě směrem k náboženství, jehož hodnoty se snažil vyzdvihnout. Ve stejný rok nastoupil na Gymnázium Svaté cesty jako pedagog a správce školy. V rámci příprav na hodiny začal studovat encykliky papeže Lva XIII., jehož myšlenky brzy přijal za své a které velmi ovlivnily směr jeho politiky na další roky:

- odsuzování přehnané svobody, svobodné vyjadřování přináší nejvíce zla
- základ dobré společnosti spočívá v životě ve shodě s náboženskou církví pod moudrým vůdcem
- neohraničená svoboda je zlo, ústava s umírněnými demokratickými prvky může existovat jen tehdy, pokud bude respektovat katolický názor na původ a výkon veřejné moci
- zárodky zdravého společenství vznikají jen v křesťanské rodině
- odsouzení socialismu a komunismu za rozbíjení přirozeného řádu prosazováním soukromého vlastnictví

⁶¹ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 12-13.

⁶² KLÍMA, J., pozn. 56, s. 16.

⁶³ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 83-84.

- odpor k třídnímu boji, chudí a bohatí jsou usmiřováni tak, že plní své dané povinnosti
- zaměstnavatelé a zaměstnanci se musí sdružit do korporací, protože jen tak může dojít k ochraně pracujících žen a spravedlivé mzdy
- základní principy křesťanské politiky jsou: udržení práva na majetek, zachování tříd, potlačování stranické příslušnosti, poslušnost vůči úřadům, morální a náboženské pojetí sociální otázky

Tyto přejaté názory pak šířil pomocí gymnaziálních listů *Ozvěny ze Svaté cesty*. Po nějaké době se rozhodl absolvovat ještě dodatečně všeobecné gymnázium, které úspěšně zakončil roku 1910. Mezitím pronesl svůj projev při oslavách výročí znovuzrození portugalského státu, za což se mu dostalo pochvaly až z lisabonského ministerstva.⁶⁴

Roku 1908 na trůn nastoupil druhý syn Karla I. Manuel II., který se celé dva roky své vlády snažil uklidnit situaci v zemi. Odvolal diktátora Franka, vytvořil koaliční vládu, v politice se mohla projevit opozice, nejčastěji republikánská. Jenže země zmítaná v nestabilitě neustále se střídajících vlád a ovlivňována médii se přiklonila k vojenskému povstání v Lisabonu. Roku 1910 je tak vyhlášena republika.⁶⁵

Během vyhlášení republiky začal Salazar studovat právo na Univerzitě v Coimbre a specializoval se na finanční a ekonomickou politiku.⁶⁶ V této době čerpá myšlenky jak od francouzského novináře Charlese Murrase, který vyzdvihuje již zmiňované hodnoty – rodinu, autoritu a národ, sociologa Frédérica Le Playe, zdůrazňující kromě toho ještě spolupráci zaměstnavatelů a zaměstnanců, tak také od papeže Pia X. Svůj volný čas trávil se studenty v Akademickém středisku křesťanské demokracie. Studenti z Coimby vydávali též týdeník *Imparcial*, kam přispíval i Salazar. V jednom z článků vyslovil názor, že děti se musí vzdělávat tak, aby z nich byli dobří křesťané, užiteční občané, oddané děti a příkladní rodiče.

Republikánská vláda připravila řadu změn, například připravovala autonomii pro zámořská území, uzákoněnou povinnou školní docházku mezi 7. a 10. rokem, vznikly nové univerzity, stát a náboženství bylo rozděleno, ve školách se již nevyučovalo náboženství, bylo zrušeno omezování tisku, zrušeny byly i šlechtické tituly a byly snižené spotřební daně. Dělnickou třídu proti sobě vláda ale brzy postavila v důsledku několika

⁶⁴ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 17-21.

⁶⁵ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 83-84.

⁶⁶ KAY, H., *Salazar and Modern Portugal*. NY, USA: Hawthorn Books, 1970. S. 24.

násilných potlačení stávek a demonstrací.⁶⁷ Salazarovi, jako všem členům Akademického střediska křesťanské demokracie, se nejvíce přičilo odtrhnutí státu od církve a neustálé výpadky republiky proti církvi, která pro republiku představovala v této době jediné možné nebezpečí.⁶⁸

3.3 Profesor a 1. světová válka

Roku 1916 získal asistentské místo na univerzitě v Coimbre na katedře ekonomie a o rok později se stal regentem ekonomické politiky a financí.⁶⁹ Na začátku roku 1917 byl jmenován docentem a v květnu získal doktorský titul. Založil Katolické středisko v São Joaninu, nicméně shromáždění se neúčastnil, stejně jako po dobu profesorské činnosti nepřispíval do *Impercialu* a debaty v Akademickém katolickém středisku šly mimo něj. Roku 1919 byl podroben politickému vyšetřování z důvodu podezření na rozvracení státu a po celou dobu nesměl provozovat pedagogickou činnost. Nicméně Salazar poslal soudci písemnou obhajobu, kde uvedl, že je katolík, nikoli monarchista. Důvod k dalšímu vyšetřování nebyl, a tak byla suspendace zrušena. Utvrdilo to v něm ale nenávistný pocit k demokracii a republikánskému systému.⁷⁰

Ve světě se mezitím odehrával první celosvětový konflikt. Na denním pořádku byla diskuze o tom, zda by se Portugalsko mělo připojit na stranu Dohody a prosadit po jejím vítězství své národní a koloniální zájmy, anebo se do války nevměšovat a nepodporovat ateistickou Francii, carské Rusko a protestanskou Británii. Prezident Arriaga tomu učinil přítrž, když dovolil generálu Castrovi nastolit diktaturu. Nicméně ta byla roku 1915 svržena a vlády se ujímají demokraté. Ti vyslyšeli požadavky Velké Británie, aby zabavili německé obchodní lodě kolem portugalských přístavů, a to včetně těch koloniálních. Reakcí na to bylo vyhlášení války Německem a zrušení diplomatických styků s Rakousko-Uherskem.

Spojenecké boje na území Francie a výpravy do Mosambiku stály Portugalsko příliš peněz a obyvatelstvo se tak začalo bouřit, jelikož většina obyvatel neviděla důvod angažovanosti Portugalska ve válce, a navíc začínali pochybovat o vítězství Dohody. Převrat na sebe tak nenechal dlouho čekat a roku 1917 je nastolena nová diktatura, tentokrát pod Unionistickou stranou a majorem Sidóniem Paisem.

⁶⁷ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 87-89.

⁶⁸ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 23-24.

⁶⁹ KAY, H., pozn. 66, s. 24.

⁷⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 34-38.

Po atentátu na Paise byla v Lisabonu a Portu vyhlášena 19. ledna 1919 juntami monarchie. Zatímco na jihu se podařilo snahy potlačit rychle, v Portu se to podařilo až o měsíc později. V červnu se stal novým prezidentem demokrat Almeida a evolucionisté s unionisty se tak spojili v konzervativní Stranu liberální, která měla tvořit protiváhu k demokratům. V rámci mírové konference v Paříži byly Portugalsku přiznány vojenské reparace i nedotknutelnost kolonií.⁷¹

3.4 Politické počátky a konec republiky

10. července 1921 byl Salazar zvolen poslancem, když na nátlak předáků Portugalského katolického střediska přijal kandidaturu za volební okruh Guimaraes. V první chvíli, kdy mohl uniknout z Lisabonu, byl zároveň zvolen do rozpočtové a statistické komise, do komise pro vysoké školství a jako předseda komise ve službách ministerstva kolonií. V nechtěné funkci zůstal však jen do října 1921, kdy se uskutečnil převrat a parlament byl rozeznán. Roku 1922 na druhém sjezdu Portugalského katolického střediska zdůraznil opět potřebu církevní angažovanosti v politice a katolické církvi vytkl nejednotnost a nekázeň.⁷²

V lednu stejného roku ve volbách vyhrávají demokraté a prezidentem se stává o rok později Manuel Teixeira Gomes. V té době už velká část obyvatel Portugalska spatřovala jako jedinou možnost, jak se dostat z politické krize, zavedení autoritativního režimu, jako byl v Itálii či Španělsku. Výměna postu prezidenta situaci nevyřešila, podáním demise prezidenta k poslední květnu roku 1926 a následným rozpuštěním parlamentu končí etapa první republiky.⁷³

3.5 Ekonomický krach a nový ministr financí

V červenci téhož roku provedl převrat generál Gomes de Costa, nicméně za měsíc byl i on svržen generálem Óscarem Carmonou a Sínelem de Cordesem a následně vyhnán na Azorské ostrovy.⁷⁴ Carmona se brzy stal prozatímním prezidentem a Cordes ministrem financí. Do roku 1928 vedli zemi formou vojenské diktatury⁷⁵, i když pod

⁷¹ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 89-93.

⁷² KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Dějiny států. ISBN 80-7106-164-6. S. 43.

⁷³ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 94-95.

⁷⁴ KLÍMA, J., pozn. 72, s. 167-168.

⁷⁵ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 95.

heslem „*diktatura bez diktátora*“⁷⁶, kdy byla zavedena cenzura, byly omezovány svobody a práva jedince a probíhaly časté zásahy státní bezpečnosti do života společnosti.

Roku 1927 na tom byly finance Portugalska natolik špatně, že prezident se musel obrátit na Společnost národů s žádostí o půjčku. Odpověď zněla jasně: Portugalsko půjčku dostane, pokud přistoupí na předem určené podmínky, které se týkaly především řízených kontrol. Carmona toto omezování odmítl a finanční situaci vyřešil jmenováním nového ministra financí, kterého roku 1926 odmítl kvůli požadavku absolutní kontroly nad rozpočtem, Antónia Salazara. A tentokrát na jeho požadavky přistoupil.⁷⁷

Během jednoho roku Salazar dostal rozpočet do kladných čísel, pomocí jasného programu – zvýšit daně a kontrolovat veškeré výdaje, snížit počet veřejných zaměstnanců i výdajů ve státní správě.⁷⁸ Již dříve se Salazar netajil názorem, že svoboda politických stran nepřináší nic dobrého a proto jedinou stranu, kterou po svém boku potřeboval, byla strana Národního svazu, které předsedal pod heslem „*boj proti individualismu, socialismu a parlamentismu*“. Nedlouho poté získal i místo ministra kolonií a 5. července 1932 funkci předsedy Rady ministrů. Svůj režim charakterizoval pro tisk takto: „*je jako fašistická diktatura autoritativní a zavrhuje demokratické principy v národních a sociálních otázkách. Odlišuje se ale od fašistické diktatury svými metodami.*“⁷⁹ 11. dubna 1933 byla přijata nová ústava⁸⁰ a dále se již bude tato práce věnovat politice Nového státu.

⁷⁶ KLÍMA, J., pozn. 72, s. 168.

⁷⁷ KLÍMA, J., pozn. 72, s. 168-169.

⁷⁸ PAYNE, S. G. Portugal Under the Salazar Regime. IN: *A History of Spain and Portugal*. [online]. 2. svazek. University of Wisconsin Press, 1973. Dostupné z: <http://libro.uca.edu/payne2/index.htm>. S. 665.

⁷⁹ In: KLÍMA, J., pozn. 72, s. 158-159.

⁸⁰ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 97.

4 Nový stát

Tato kapitola se věnuje popisu Nového státu, jeho fungování, důležitým znakům a to jak s ohledem na vnitřní politiku, tak i zahraniční a koloniální.

Nový stát byl oficiálně nastolen s vydáním ústavy, proto je jí věnována první část. V dalších kapitolách je postupně rozebrán systém voleb, postoj Salazara k politickým organizacím, politickým orgánům, armádě i prezidentovi. Součástí této kapitoly je i pojednání o tajné policii a propagandě režimu, jelikož oba prostředky sehrály velkou roli v poslušnosti obyvatelstva.

V otázce zahraniční politiky se má práce orientuje především na Velkou Británii, Španělsko, Německo a Československo, v menší míře pak na Spojené státy Americké. Vztahy se Španělskem se nejvíc projevily ve španělské občanské válce, v které byla aktivita Portugalska významná, a proto se jí věnuji samostatně. Vztahy k jednotlivým zemím se ukázaly během 2. světové války, ve které i přes svou politiku neutrality Portugalsko přicházelo do kontaktu se všemi zmíněnými státy a postoje Salazara se tu projevily dost zřetelně. Velké Británii se jakožto nejdéletrvajícímu a největšímu spojenci Portugalska věnuji i v samostatné kapitole. Pro zajímavost nejen naší, ale i z pohledu trochu kuriózního ukončení styků, se ke konci zmíním i o vztahu k Československu.

Jak už bylo jednou řečeno, otázka kolonií se stala jedním z největších problémů pro Portugalsko v poválečné době, a právě proto je obsažena v poslední kapitole této části. Jen velmi hrubě nastíním situaci v koloniích, která nastala převážně v 60. letech, někde už dříve. Jak se situace v Portugalsku vyvíjela dál, bude zmíněno v poslední kapitole.

4.1 Vnitřní politika Nového státu

Salazar už od svých politických počátků prosazoval čtyři základní hodnoty jako základ vnitřní politiky Portugalska – rodina, svoboda, Bůh a vlast. Nacionalismus a teritoriální vymezenost Portugalska sehrála v Salazarově politice zásadní roli, nicméně spíše na poli zahraniční politiky než vnitřní. Vztah s katolickou církví se v politice projevoval v různých ohledech. Asi nejproblémovější je pojem svobody. Ať už se jednalo o řízené volby, potlačování opozice, vznik různých organizací za účelem kontroly obyvatel, propagandu nebo vznik prorežimních organizací a stavění mimo zákon těch protirežimních, Nový stát měl s uznáním pravé svobody problém.

4.1.1 Ústava

Přijetím Politické ústavy Portugalské republiky oficiálně začíná Nový stát pod vedením Salazara.⁸¹ Ústava v sobě zahrnovala tyto nejdůležitější ustanovení

- občané společenství, definováno evropským Portugalskem, územím Madeiry, Azor, Kapverd, Guinei, Svatého Tomáše a Princová ostrova, pevností São João Baptista de Ajudá, Cabindy, Angoly, Mosambiku, Portugalské Indie, Macaa a Timoru, jsou si rovni v právech i povinnostech,
- základní korporativní jednotkou je rodina,
- stát kontroluje ekonomiku i sociální politiku,
- základní školství je povinné,
- náboženská svoboda je sice zaručena, nicméně katolicismus je prohlášen za církev portugalského národa,
- zákonodárnou mocí disponuje vláda, která závisí na důvěře prezidenta namísto parlamentu, a Národní shromáždění,
- všechny návrhy Národního shromáždění musí schválit Sněmovna korporací,⁸²
- národní shromáždění se skládá ze 120 členů volených na 4 roky,
- prezident je volen přímo na sedm let a disponuje právem jmenovat předsedu vlády i jednotlivé ministry, které má právo zároveň i odvolávat, ale jen na doporučení premiéra,
- civilní guvernéri 18 provinčních okrsků jsou jmenováni ústřední exekutivou,⁸³
- poradním orgánem prezidenta je Státní ráda složená z předsedů vlády, Národního shromáždění, Sněmovny korporace, Nejvyššího soudu, generálního prokurátora a pěti notáblů,
- platnost koloniálního zákona z roku 1930,
- je zaručeno právo na práci, na dobré jméno a pověst, svoboda názoru i vzdělání, neporušitelnost domova či korespondence, svoboda shromažďování, nemožnost nezákonného zatčení bez dokázání viny,⁸⁴
- spolky musí být registrovány, za porušení hrozí postih,
- zakázány jsou všechny komunistické, socialistické a fašistické strany,

⁸¹ KLÍMA, J., pozn. 37, str. 49.

⁸² KLÍMA, J., pozn. 56, s. 89.

⁸³ PAYNE, S. G., pozn. 78, s. 668.

⁸⁴ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 90.

- k volbám nesmí ti, co neplatí daně a lidé negramotní,⁸⁵ při zkoumání bližších podmínek to znamená možnost volit pro 1 200 000 lidí z celkového počtu 7 000 000 obyvatel.⁸⁶

Podle Marcella Caetana portugalská ústava učinila z prezidenta pouze reprezentativní hlavu státu, zatímco veškeré administrativní řízení je necháno na premiérovi. Premiér určuje směr vnitřní i zahraniční politiky a kontroluje činnost ministrů, kteří mu jsou jen pomocníky. Je to druh kancléřského prezidencialismu, kdy oproti prezidentskému systému je možné rozhodovat o některých věcech ve vládě, i když faktickou moc v rozhodování v ní drží jen premiér sám.⁸⁷

Ústava byla přijata 99,5% voličů poté, co se každý neodevzdaný hlas započítal jako souhlasný. V reakci na to rozpustil Salazar Národní politickou radu a podal demisi vlády, kterou následně složil ze spolupracovníků, kteří mu byli loajální.⁸⁸

4.1.2 Volby a politické organizace

První volby pod režimem Estado Novo se konaly 16. prosince roku 1934. Svou listinu kandidátů mohl předložit jen Národní svaz a celé území, tedy i včetně kolonií, bylo jedním volebním obvodem. Volit nesměli ženy, negramotní muži a ti, co se dostali do konfliktu se státem v poslední době. Sčítání hlasů nepodléhalo žádné kontrole nezávislé instituce. Výsledkem tak bylo Národní shromáždění, které tvořili prorežimní osobnosti Národního svazu.⁸⁹ Ve stejném tónu se nesly i prezidentské volby 14. února 1935, kdy byl na listině opět jediný kandidát z Národního svazu – generál Óscar Carmona. Salazarovi se zvolení generála hodilo jak kvůli upevnění své vlády, tak kvůli zlepšení vztahů s armádou.⁹⁰

O tři roky později se opakuje při parlamentních volbách stejná situace, o další čtyři roky i v prezidentských.⁹¹ Další volby jsou vypsány už na rok 1945 poté, co vláda rozpustila parlament u výročí vyhlášení republiky. Volby nesly heslo „*volby tak svobodné, jako jsou v Anglii.*“ Demokratická opozice pro tuto příležitost vytvořila Hnutí

⁸⁵ SKŘEJPKOVÁ, P., SOUKUP, L., pozn. 8, s. 81.

⁸⁶ PAYNE, S. G., pozn. 78, s. 668.

⁸⁷ BANKOWICZ, M., pozn. 57, s. 351.

⁸⁸ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 376.

⁸⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 379.

⁹⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 105.

⁹¹ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 502, 507.

národní jednoty (MUD), které bylo později uznáno vládou. Demokraté žádají po vládě, aby splnila tyto požadavky:

- odložit volby o 6 měsíců
- znovu zaregistrovat voliče
- umožnit fungování všem stranám a tiskovinám
- ochrana svobod pro skupiny

Vláda s tím nesouhlasí a jako menší ústupek vyhláší částečnou amnestii. Volby mohly být poprvé od založení režimu Nový stát opravdu konkurenční, nicméně v době represí, výhrůžek a strachu ze zfalšování, MUD své kandidáty stáhla a žádala lid, aby nehlasoval. Ale i přes minimální počet hlasujících „vyhráli“ všech 120 poslaneckých míst kandidáti z Národního svazu.⁹²

V roce 1948 jako demokratický ústupek vyhláší Salazar přímou volbu prezidenta. Do opoziční kandidatury se staví kandidát generál José Maria Mendes Ribeiro Norton de Matos se svým hlavním slibem zavést parlamentní demokracii. De Matos opět žádá vládu, aby zaručila především volné kampaně a kontrolu hlasů. Jako v roce 1945 vláda tento požadavek odmítá a Portugalcům začíná být jasné, kdo první přímé volby vyhraje.⁹³ Tuto domněnku potvrdí čtyři dny před samotnými volbami i kandidát de Matos, když z voleb odstupuje, protože „žádné volby v Portugalsku nejsou svobodné“⁹⁴. Jeho volební tým se navíc pod nátlakem zastrašování ještě před volbami zhroutil. V únoru už po třetí ve volbách vítězí staříčkový generál Carmona.⁹⁵ V listopadu stejného roku se konají další volby do parlamentu a opět plně vítězí Národní svaz poté, co se Národní demokratické hnutí voleb nezúčastnilo.⁹⁶

18. dubna 1951 přichází pro Salazara rána v podobě smrti prezidenta Carmony. Salazar místo něj chce do funkce prezidenta dosadit generála Francisca Craveira Lopese z Národního svazu a odmítá požadavek, aby do čela státu nastoupil sám.⁹⁷ Opozice i tentokrát využije příležitosti a za komunisty má kandidovat profesor matematiky Ruy Luís Gomes, pravice si vybírá bývalého ministra zahraničních věcí Manuela de Quintana Meirelese⁹⁸. Meireles však ještě před volbami stahuje svou kandidaturu, protože opět

⁹² KLÍMA, J., pozn. 48, s. 397-398.

⁹³ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 170.

⁹⁴ FRYER, P., *Salazarovo Portugalsko*. Praha: Nakl. politické literatury, 1965. S. 126-127.

⁹⁵ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 170.

⁹⁶ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 519.

⁹⁷ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 405.

⁹⁸ FRYER, P., pozn. 94, s. 127.

není možnost zaručení demokratických voleb, a Gomes je soudem prohlášen za nevolitelného. V červencových volbách tak opět vítězí zástupce Národního svazu.⁹⁹

V roce 1957 najde nekomunistická opozice kandidáta v generálu letectva Humbertu Delgadovi. Opozice se tak neúčastní parlamentních voleb a soustředí se pouze na kandidaturu Delgada jako prezidenta republiky. V rámci kampaně pak Delgado získává ještě větší podporu poté, co veřejně oznámí, že když vyhraje, Salazara okamžitě propustí. Lopesovo znovu kandidování už si vláda nepřeje, za režim tak kandiduje Américo de Deus Rodrigues Thomaz. Salazar po celou dobu nejrůznějšími zásahy nabourává Delgadovu kampaň, ale i tak nemůže zabránit obrovské podpoře Delgada po celé zemi. O to překvapující a do očí bijící je fakt, že volby 8. června 1959 vyhrává Thomaz.¹⁰⁰

V publikaci Salazarovo Portugalsko se můžeme dočíst, že Salazar má k dispozici 7 nástrojů, jak může zabránit skutečně svobodným volbám:

1. každý kandidát opozice musí být schválen vládou
2. chudí a negramotní nesmí volit
3. každý občan se sám musí postarat o to, aby jeho jméno bylo uvedeno ve volebním seznamu
4. vláda může kdykoli vyloučit kohokoli z volebního seznamu a to z jakéhokoli důvodu
5. nikdo z opozice není přítomen při sčítání odevzdaných hlasů
6. policie může „ztratit“ lístky, které byly odevzdány opozici
7. kandidáti opozice mohou být zatčeni¹⁰¹

Ať už je tento seznam podložen do jakékoli míry, s určitostí víme, že hlasy opět nebyly kontrolovány, a když vezmeme v potaz, jak velkou podporu měl v tu dobu Delgado, je zřejmé, že volby nebyly poctivé. V důsledku toho se v Portugalsku zvedá vlna protestů a stávek. Vláda na to reaguje zrušením demokratické volby prezidenta a obnovením volby sborem volitelů.¹⁰² 25. července 1965 Salazar navrhl opět do funkce prezidenta republiky Thomaze a Volební kolegium ho bez potíží schválilo.¹⁰³

⁹⁹ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 526.

¹⁰⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 198-202.

¹⁰¹ FRYER, P., pozn. 94, s. 128.

¹⁰² KLÍMA, Jan. *Studie z dějin Portugalska a portugalské zámoří*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-704-1411-1. S. 92.

¹⁰³ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 430.

Rada ministrů a ministerský předseda

Univerzitní portugalský profesor Manuel Braga da Cruz klasifikoval systém rady ministrů v Portugalsku během vlády Salazara jako systém vertikální odpovědnosti založené na diktátorských pravidlech. To vesměs znamená, že Salazar poslouchal své ministry, nasbíral od nich co největší množství informací k danému tématu nebo problému, ale finální rozhodnutí přenechal sobě.

Postupem času se tak z rady ministrů stala čistě symbolická záležitost. Rada zasedala jen v záležitostech, které musely být nutně sdíleny s celým národem, jinak se Salazar setkával soukromě s jednotlivci, kteří mu mohli k řešení problému přispět užitečnými informacemi. Jak často se Salazar se svými ministry stýkal, ukazuje tabulka 4.

Tabulka 4. Salazarovo jednání s dalšími politickými funkcionáři

	Total	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	Position
Aguedo de Oliveira	1	1	0	0	0	0	0	0	Finances under-secretary to 23 Oct 1934
Vaz Serra	2	0	0	0	0	0	2	0	Finances under-secretary from 13 Dec 1935
Espregueira Mendes	0	0	0	0	0	0	0	0	Public works under-secretary from 7 Jun 1938–6 Sep 1944 1944–4 Feb 1947
Santos Costa	396	0	0	5	79	154	128	30	War under-secretary from 12 May 1936
Tetxela de Sampaio	803	9	22	28	116	262	249	117	Foreign affairs secretary general.
Fezas Vital	77	2	13	20	22	17	1	2	Jurist and university professor
António Ferro	131	7	18	23	22	14	35	12	National Propaganda Bureau (SPN) director
José Nosolini	73	3	12	15	11	13	16	3	UN leader, governor of Funchal
Nobre Guedes	19	0	9	2	4	2	2	0	UN and MP leader
Óscar Carmona	66	4	14	8	15	5	17	3	President of the republic
José Alberto dos Reis	31	2	1	11	9	5	3	0	President of the national assembly from 1935
Eduardo Marques	10	0	0	4	2	3	1	0	President of the corporatist chamber from 1935
António José Malheiro	338	32	69	119	34	55	29	0	Treasury director general
Namorado de Aguiar	0	0	0	0	0	0	0	0	Commander-general of the LP from 1936
Casimiro Teles	0	0	0	0	0	0	0	0	Commander-general of the LP from 1937

Prior to holding office As under-secretary While in office

Zdroj: FERREIRA, N. E., CARVALHO R. A. de, RAIMUNDO, F., pozn. 104, s. 97.

Nová ústava radě ministrů garantovala jediné právo a to nominovat koloniální guvernéry, což může být považováno za další krok k centralizaci Portugalska, od doby co tato funkce měla připadnout ministru kolonií. V zásadě tu tedy nebyla žádná specifická oblast, o které by rozhodovala rada ministrů, a proto nebyl důvod pořádat její zasedání pravidelně. To je aspekt, ve kterém se režim Salazara formálně a institucionálně rozchází s vojenskými diktaturami.

Takto zavedený systém naznačoval i postavení premiéra a prezidenta. Svolat radu ministrů mohli sice oba, jenže prezident republiky byl podřízen ústavě, ve které bylo víceméně řečeno, za jakých okolností tak může učinit. Tím Salazar sám sobě garantoval, že rozhodnutí ohledně rady ministrů zůstane pod jeho kontrolou. Hlavou výkonné moci se tak stává Salazar a ne vláda či ministři, kteří by museli odpovídat prezidentovi. Pokud chtěl prezident jmenovat nebo naopak odvolat ministra, oficiálně to bylo v jeho moci. Nicméně aby tak mohl učinit, potřeboval schvalovací podpis premiéra, takže i tady měl konečné slovo Salazar. Aby bylo právo rozhodovat u rady ministrů ještě více zredukováno, i výnos, který podepsali všichni ministři, mohl být Salazarem zamítnut.¹⁰⁴

4.1.3 Činnost vlády, vznik organizací, opozice a její potlačování

V září roku 1932 vzniká Komisariát nezaměstnanosti pod štítem Ministerstva veřejných věcí, který má zajišťovat veřejnou práci pro nezaměstnané. V říjnu se Salazar stává předsedou Ústřední komise Národního svazu a v listopadu vydává výsledek svého ekonomického programu, kdy se státní finance vykazují přebytkem v hodnotě asi 150 000 000 escudů. Při nástupu do funkce předsedy vlády se domluvil na spolupráci s církví, která ale bude formálně od státu oddělena.¹⁰⁵ Nicméně na konci roku 1932 udělal Salazar krok, kterým překvapil nejen své kolegy - žádá rozpuštění Portugalského katolického střediska¹⁰⁶ s tím, ať svou pozornost členové radši věnují kultuře a charitě. Rozpouští i Socialistickou stranu, aby nenarušovala nadstranický koncept, který už ovládal všechny druhy komunikace.¹⁰⁷

¹⁰⁴ FERREIRA, N. E., CARVALHO R. A. de, RAIMUNDO, F. Political decision-making in the Portuguese New State (1933–39). *Portuguese Journal of Social Science* [online]. 2009, roč. 8, č. 1, s. 85-101 [vid. 16. 4. 2017]. DOI: 10.1386/pjss.8.1.85/1. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Filipa_Raimundo/publication/233583467_Political_decisionmaking_in_the_Portuguese_New_State_193339_The_dictator_the_council_of_ministers_and_the_innecircle/links/5480f31b0cf22525dcb6065c.pdf?origin=publication_list. S. 85-90.

¹⁰⁵ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 87.

¹⁰⁶ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 375.

¹⁰⁷ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 88, 91-92.

Ještě roku 1932 vzniká strana Nacionálních syndikalistů jakožto představitel portugalského fašismu. V čele stojí Rolão Preto, Salazarův přítel, a k roku 34 měla strana 50000 členů. Sociální fašismus propagovali jako jediný logický cíl moderního autoritářského nacionálního režimu, a tímto způsobem ohrožovali vedení Nového státu. Důsledkem byla deportace Preta v červnu 1934 a následné odsouzení organizace jako strany inspirované nevhodnými zahraničními modely. Podle Salazara je jejich kult moci vystavěný na přímé akci, principech nadřazenosti státní politické moci v sociálním životě a manipulaci mas za jedinečným vůdcem v rozporu s politikou katolického korporativismu. Z toho důvodu vyhlásil jejich rozpuštění a členy včlenil do Národního svazu.¹⁰⁸

24. července 1933 jmenuje nové ministry vnitra a školství, rozděljuje ministerstvo obchodu, průmyslu a zemědělství. V říjnu žádá o revizi učebnic a zdůrazňuje nutnost výchovy k vlastenectví i mimo školu. 26. října 1933 zahajuje svou činnost představenstvo Sekretariátu národní propagandy. Salazarova vláda pracuje v roce 1933 na několika frontách - ministerstvo školství ustanovuje Národní ligu portugalské mládeže, vzniká nejvyšší správní soud, pracuje se na Organické listině impéria, v září korporativistickou společností uzákonňuje nový Národní pracovní statut, který obsahuje ustanovení ohledně soustavy průmyslových a zemědělských grémií, povinných národních syndikátů (místo svobodných odborů), zákazu stávek a odborů a také nutnosti státního dohledu nad soukromou iniciativou. Propagoval také korporativistickou ekonomiku založenou na spolupráci a jednotě zaměstnanců a zaměstnavatelů.¹⁰⁹

V lednu 1934 vzniká totalitní organizace Akce školního předvoje.¹¹⁰ V dubnu slavil šesté výročí na postu prezidenta generál Carmona. Nicméně oslavy se nesly v duchu nesouhlasu s diktaturou Salazara ze strany armády. Když chtěl Salazar znát důvody, Carmona mu podal všechna vážná obvinění, kterých se mu dostalo. Salazar dává Carmonovy na vybranou – buď mu sám prezident projeví veřejně důvěru, anebo Salazar podá demisi. Jeho kabinet ho podpořil a ministr války si nedovolil protestovat. Pokořený Carmona tak vyjadřuje před národem premiérovi absolutní důvěru a generálům nakonec také nezbyvá nic jiného. Celý incident zakončily oslavy nástupu Salazara do funkce premiéra. V srpnu téhož roku ještě vzniká Rada korporací, která má za úkol kontrolovat sociální sféru a zaměstnanost.¹¹¹

¹⁰⁸ PAYNE, S. G., pozn. 78, s. 669.

¹⁰⁹ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 92-93.

¹¹⁰ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 492.

¹¹¹ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 99-101.

Španělskou občanskou válkou se budu více zabývat z pohledu zahraniční politiky Salazara, nicméně nutno říci, že 15. srpna 1936 Salazar podepsal oficiální domácí dokument, ve kterém stanovoval, že Portugalsko bude zastávat *politiku nevměšování se do vnitřních záležitostí jiného suverénního státu*. 14. září Salazarův strach ale vygradoval do takové míry, že všichni Portugalci ve státní sféře museli podepsat klauzuli, ve které všichni souhlasili s principy Nového státu a odmítli protiústavní ideje, dokonce museli souhlasit s tím, že udají každého spoluobčana, u kterého zaznamenají protistátní postoj. 15. září byly zřízeny Portugalské legie, kam se během krátké doby přihlásilo desítky tisíc obyvatel.¹¹² V roce 1937 byl na Salazara spáchán nevydařený atentát, viníky se nepodařilo vypátrat a celá věc byla připsaná na vrub podvratným ideologiím, kterým se musí portugalská společnost právě proto vyhnout.¹¹³

Salazar během druhé světové války vedl politiku na všechny možné strany a v obdobných rozbrojích se nesla i politika uvnitř Portugalska. Část obyvatel se přikláněla k Francii, část k Velké Británii, další pak k Německu a zastánci levice měli dost práce s vyrovnáním se ohledně dohody mezi Sovětským svazem a fašistickým Německem. Nicméně většina obyvatel zůstávala v tichosti a nechala politické záležitosti na svém vůdci. Ještě dodejme, že roku 1940 se Salazar po 12 letech vzdává funkce ministra financí.¹¹⁴ I z tohoto důvodu se období od roku 1939 do roku 1945 budu věnovat v části o zahraniční politice.

V poválečném roce 1946 vzniká Vojenský výbor národního osvobození pod vedením demokratů a republikánů za účelem vojenského převratu. Nicméně jako u většiny pokusů této doby nebyli zastánci různých orientací schopni shodnout se ani uvnitř samotné skupiny a žádná akce se tak nekonala.¹¹⁵ V srpnu 1946 je zamítnuto členství Portugalska v OSN SSSR kvůli fašistické povaze salarizmu.

27. ledna 1948 odmítá Portugalsko Marshallův plán, v únoru podepisuje s USA dohodu o poskytnutí vojenských základen na Azorech. V březnu 1948 postavila vláda mimo zákon Hnutí demokratické jednoty a výše postavené členy čekalo vězení. V září se Salazar rozhodne využít Marshallův plán a 4. dubna 1949 podepisuje i Severoatlantický pakt. Salazarovi je jasné, že musí pozměnit režim, kromě toho že korporativismus se jeví v nynější době jako neefektivní, v důsledku kontaktu s demokratickými zeměmi

¹¹² KLÍMA, J., pozn. 56, s. 114-116, 120.

¹¹³ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 385.

¹¹⁴ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 130, 134.

¹¹⁵ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 519-520.

už nemohl ignorovat lidská a politická práva. Vzápětí sice podepisuje Všeobecnou deklaraci lidských práv, ta se ale stejně nedodrží. ¹¹⁶

Od roku 1950, kdy Indie poprvé předkládá portugalské vládě požadavek na připojení portugalských kolonií v této oblasti, se začíná otevírat problém koloniálního impéria Portugalska. ¹¹⁷ Ten vygraduje připojením Portugalska k OSN. To se uskuteční 14. prosince 1955, kdy v důsledku rozpadu světa na západ a východ měly být přijaty i ty země, které byly předtím blokovány některou velmocí. ¹¹⁸ 21. listopadu 1960 se pak Portugalsko stává členem Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj a Mezinárodního měnového fondu. ¹¹⁹

Až do konce své vlády se pak Salazar zaobírá především koloniální otázkou, pro její důležitost a rozšířenost je jí věnována samostatná kapitola. Uvnitř Portugalska v roce 1961 na tuto situaci zareagovala jak katolická církev, tak demokraticko-sociální pololegální opoziční skupina. Zatímco katolická církev stojí za koloniální politikou Portugalska ¹²⁰, demokraticko-sociální direktorium předkládá Program demokratizace republiky, v rámci něhož by se Portugalsko vypořádalo i s otázkou kolonií. ¹²¹

Ještě během roku 1959, kdy opozice neustále sílila, si Salazar uvědomil důležitost modernizace jako způsobu umlčení opozice. Uskutečnit modernizaci společenského systému by ale znamenalo narušení opěrných pilířů režimu a jeho následné zhroucení. Salazar si byl vědom toho, že modernistické pokroky může dělat v ekonomice, ale nikoli v politice. V lednu 1959 tak začíná druhý plán rozvoje Portugalska i jeho provincií. Staví se most přes řeku Tejo, nové loděnice, měla být zmodernizována železnice, započít měla výroba rybářských plavidel a výstavba moderních letišť. I přestože někteří členové opozice kritizovali to, že nedochází k modernizaci zemědělství, většina uznala modernizaci v oblasti podnikatelských záměrů. To aspoň na chvíli vzbudilo dojem, že režim má zájem na reformě. ¹²²

Do roku 1968 vznikala řada opozičních skupin ať už v exilu nebo uvnitř Portugalska. V roce 1962 je v Římě ustanovena Vlastenecká fronta národního osvobození ¹²³, ve stejném roce Salazar ignoruje výzvy demokratické opozice uvnitř Portugalska, aby uznal liberalistické organizace, odmítl nejen spolupráci s Demokraticko-sociální akcí,

¹¹⁶ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 400-404.

¹¹⁷ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 173.

¹¹⁸ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 410.

¹¹⁹ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 539.

¹²⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 213.

¹²¹ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 540.

¹²² KLÍMA, J., pozn. 48, s. 417.

¹²³ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 544.

ale i celkovou diskuzi o čemkoli. V komunistické straně vzniká v lednu 1964 Fronta lidové akce a Skupina lidové akce, v dubnu Portugalský marxisticko-leninský výbor, v Ženevě pak Lidová socialistická akce. V roce 1967 komunistická Liga jednoty a revoluční akce zaútočila na Portugalskou banku a peníze z loupeže měly financovat další odbojové akce.¹²⁴

Mapy jako prostředek propagandy

V Portugalsku fungovala propaganda a manipulace s lidskými názory po celou dobu Nového stát. Neustále oslavy a ceremonie k jakékoli vhodné příležitosti a řečnění ministerského předsedy byly od Portugalska v této době neodmyslitelné.

Stejně tak cenzura všech novin, které musí projít schválením vlády, zákaz vydávání knih místních a dovozu knih zahraničních, pokud nastiňují téma, které není v souladu s nynější politikou, je všudypřítomná.¹²⁵ Nicméně kromě těchto záležitostí v Portugalsku fungovala propaganda také pomocí výstav, které využívaly mapy.

Mapy byly účinný nástroj propagandy nejen v Portugalsku za Nového státu, nicméně na tomto území se nacházelo několik institucí v oblasti především koloniální propagandy, které byly pro Salazara ústřední. Byly to organizace jako The Secretary of National Propaganda, the General Colonies Agency nebo the Lisbon Geographical Society.

V Portugalsku se konalo spoustu výstav za účelem zesílit hrdost Portugalců za to, že jsou součástí tak rozsáhlého území. Mapy světa ukazovaly to, že akce Portugalska šahaly v minulosti dál než k Evropskému kontinentu, což bylo klíčové od doby, kdy území Portugalského národa bylo považováno za multikontinentální právě jako následek zámořských objevů, které dávaly Portugalsku historické právo na okupaci kolonií.

Výstava The Historical Exhibition of Occupation v Lisabonu roku 1937 využívala světelné mapy Portugalských cest a objevů a mapu Tragická námořní historie (*obrázek 1*), která měla vytvořit trvalý vztah mezi ranými objevy a koloniemi té doby. Oficiální průvodce výstavy Asmiral Gago Coutinho se snažil poukázat na to, že právo na kolonie Portugalska neplyne jen z nějakých právních dokumentů, ale především z toho úsilí, které muselo vyvinout, aby mohlo kolonie dobýt a osídlit.

¹²⁴ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 546-547, 550.

¹²⁵ FRYER, P., pozn. 94, s. 125-126.

Obrázek 1. Map of the Tragic-Maritime History

Zdroj: CAIRO, H., pozn. 34, s. 377

Výstava Great Exhibition of the Portuguese World měla především upevnit ducha politiky Estado Novo a celá stála na tom, že každý portugalský občan má znalosti o tom, kdo je a jaká je jeho pravá hodnota, což měla podpořit ukázkou toho, jak velké Portugalsko se všemi svými územími je. Salazar to vyjádřil slovy: *Ministerstvo kolonií je místo, kde se Portugalci cítí nejvíce hrdi na to, že jsou Portugalci* a heslem *We look small in Europe, but we are big in the world!* Za tímto účelem byla na výstavě v Portu roku 1934 vyvěšena mapa Portugal is not a small country (obrázek 2), jejímž hlavním záměrem bylo ukázat, že oblasti kolonií Portugalska dohromady zabírají stejnou rozlohu jako hlavní země Evropy.

Obrázek 2. Portugal is not a small country

Zdroj: CAIRO, H., pozn. 34, s. 380

Nový stát se po celou dobu snažil o politické, morální, náboženské i ekonomické sjednocení evropského Portugalska a kolonií mírumilovnou cestou. Nutno dodat, že to nebylo během režimu vždy naplňováno. Nicméně za tímto účelem posloužila mapa s tzv. skládačkovým efektem, kdy uprostřed stálo evropské Portugalsko a kolem něj všechny jeho kolonie, což mělo značit možnost vyjmutí každého území ze svého geografického kontextu (obrázek 3).

Obrázek 3. Map with jigsaw effect at the panel “Culture of spirit”

Zdroj: CAIRO, H., pozn. 34, s. 383

Mezi lety 1950 a 1960 školní atlasy reprezentují Portugalsko jako součást tří částí – kontinentální, ostrovní a zámořské, přičemž kontinentální je samozřejmě Portugalsko v Evropě, ostrovní jsou Azory a Madeira a zámořské pak Kapverdy, Príncův a Tomášův ostrov, Guinea, Angola, Mosambik, Goa, Macau a Timor. Atlasy byly doplněny vysvětlivkami o geografických charakteristikách rozdílných částí Portugalska a srovnávacími informacemi o obyvatelích ve všech částech portugalské říše (*obrázek 4*).

Obrázek 4. Map of “Continental, Insular and Overseas Portugal” of a school atlas
 Zdroj: CAIRO, H., pozn. 34, s. 384

Ještě je nutné říct, že vnímání této myšlenky bylo jiné v Portugalsku a v koloniích. Třeba v Timoru se sice učili geografii Portugalska, které neznali, ale na druhou stranu pořád žili v temnotě a jediná možnost jak poznat Portugalsko, jediná možnost jak se ze země dostat, bylo pracovat jako vládní zaměstnanec. Což byl docela problém, když většina dětí z kolonií ani nikdy nenavštěvovala školy. Takže stejný program jako Portugalsko sledovala jen část bílého a asimilovaného obyvatelstva kolonií, a právě na to byla cílena propaganda, která v nich vzbuzovala pocit, že jsou opravdu součástí Portugalska a jen pochází z jiné části.¹²⁶

¹²⁶ CAIRO, H., pozn. 34, s. 367-385.

4.1.4 Represe, tresty a tajná policie

V publikaci od Petera Fryera se jako první charakteristika Salazarova režimu objevuje výčet sankcí, který čekal na každého, kdo se jakkoli zpronevěřil Salazarově režimu:

1. dlouhodobé věznění bez odsouzení
2. státní policie používá při výsleších různé metody, které nejsou povolené, mezi nimi třeba mučení
3. tajný soud
4. znemožňování práv obhájců
5. mnohaleté rozsudky bez určení přesné doby¹²⁷

Jako první kontrolní útvar Nového státu vzniká 23. ledna 1933 Policie politické a společenské ochrany, která má povinnost hlídat celé území státu.¹²⁸ Téhož roku 29. srpna je vydán dekret, který dosavadní složky rozpouští, a vzniká Policie dohledu a ochrany státu (PVDE), která přímo podléhá Salazarovi.¹²⁹ Když pak policie zjistila, že se v listopadu 1933 chystá další převrat, důstojníci pozemního vojska a námořnictva byli zatčeni a souzeni před vojenským tribunálem za „*zločiny proti bezpečnosti státu*“. V lednu 1934 na několika místech Portugalska, především v městech Lisabon, Coimbra, Braha a Silves, došlo k represím jako napadení policejních kasáren nebo sabotáž výroby pod Všeobecnou konfederací pracujících a Portugalskou komunistickou stranou. Armádnímu potlačení velel sám Salazar a po potlačení zakázal jakékoli nepokoje, stávky nebo přerušování práce pod trestem uvěznění v nejpřísnějším táboře, který dá založit.¹³⁰ Roku 1935 vychází nový dekret o zbavení místa všech veřejných zaměstnanců, kteří se provinili vůči režimu. Krom toho se objevuje zákon o likvidaci tajných společností.¹³¹

Vítězství levice ve Španělsku se údajně podepsalo i na vnitřním režimu Portugalska, když Salazar pod strachem a tlakem Osy zavedl vojensko-trestanecké disciplinární bataliony, kam byli umísťováni příslušníci armády, kteří šířili myšlenky neslučitelné s nastoleným režimem. Po té, co dokončili vojenskou službu zde, nesměli doživot-

¹²⁷ FRYER, P., pozn. 94, s. 122.

¹²⁸ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 88.

¹²⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 377.

¹³⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 95-98.

¹³¹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 380.

ně vykonávat státní ani svobodné zaměstnání.¹³² Ne každý v Portugalsku souhlasil s politikou neintervence, za kterou se schovávala častá pomoc frankistům, a tak ani v této době se Portugalsko neubránílo represím. Největší povstání se uskutečnilo v září roku 1936, kdy povstala část námořníků. Námořníci byli samozřejmě potrestáni pro svou solidaritu se španělskou republikou a v říjnu byla většina poslána do trestného tábora na Kapverdských ostrovech.¹³³

4. července 1942 došlo k incidentu, kterým se PVDE hodně přiblížila k tajným policiím v totalitních státech. Komunistický lékař Ferreira Soares schytl přímo ve své ordinaci 14 kulek.¹³⁴ Po skončení války v říjnu 1945 je zrušena zkompromitovaná PVDE a místo ní vzniká Mezinárodní policie na ochranu státu (PIDE), která hned vzápětí dostává právo zadržet lidi bez soudního příkazu až na 180 dní.¹³⁵ Na jaře roku 1947 zasahuje policie na lisabonské doktorské fakultě, kvůli neuposlechnutí zákazu slavit Studentský den, s takovou krutostí, že se děkan fakulty vzdává své funkce. Následuje vyhazov státních zaměstnanců, včetně pedagogů, pro tvorbu opozičních listin pro budoucí volby.¹³⁶ Zajímavé je, že publikace Salazarovo Portugalsko jako nejvěrnějšího spojence PIDE uvádí samotnou církev, která prý neustále poskytovala informace o občanech tajné policii.¹³⁷

V roce 1952 samozřejmě přichází další vlna zatýkání PIDE v důsledku podpory Meirelese. Když začalo být zřejmé ohrožení vlastnění kolonií, pravomoci PIDE ještě stouply, teď mohla zatknout podezřelou osobu až na 360 dní. Zpřísněna byla také povinnost registrovat všechny organizace a spolky. Situace vygradovala až tak, že roku 1956 mohla PIDE uvěznit každého, kdo vykonává podvratnou činnost, nebo jakékoli sdružení komunistické povahy, na tři roky.¹³⁸

V únoru 1962 je opět zakázána oslava Dne studentstva, která je po neuposlechnutí rozehnána policií. Přesto se 9. března v Coimbre koná První národní setkání studentů, jehož výsledkem je vznik Národního sekretariátu portugalských studentů, který se těší podpory exilové opozice. 24. února 1965 je ve Španělsku zlikvidován Delgado při spolupráci španělské a portugalské policie poté, co se předtím pokusil o převrat.¹³⁹

¹³² NECKÁŘOVÁ, L., Upevnění salazarovské diktatury a její účast na fašistické intervenci proti Španělské republice, In: *Sborník k problematice dějin imperialismu*. Praha: ČSAV, 1981. S. 416.

¹³³ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 115-116.

¹³⁴ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 392.

¹³⁵ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 398.

¹³⁶ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 521.

¹³⁷ FRYER, P., pozn. 94, s. 134.

¹³⁸ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 407, 411.

¹³⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 425-429.

4.2 Zahraniční politika Nového státu

Zahraniční politika Portugalska v době Nového státu zabrala premiérovi mnohdy více času a sil než politika vnitřní. Důvody jsou zřejmě – občanská válka ve Španělsku, následující 2. světová válka a poválečná otázka kolonií.

Neckářová uvádí, že režim Nového státu vznikl podle vzoru italského a německého fašismu pod přímým vlivem Hitlera a Mussoliniho. Ať už je tato myšlenka jakkoli pravdivá, že Salazar zaujímal k těmto státům jiný postoj než většina jiných zemí v Evropě, je nediskutabilní. Podle Salazara, ale nejen podle něho, jak uvidíme dále, byla největším spojencem Portugalska Velká Británie. Většina zásahů a projevů uvnitř Portugalska sledovala jednu myšlenku: odsouzení komunismu. USA začal brát Salazar na vědomí až roku 1944. O to obratněji si musel Salazar počínat během 2. světové války, aby proti sobě nepostavil ani jednu ze zemí a aby na tom po válce bylo Portugalsko co nejlépe.

4.2.1 Vztahy s Anglií

Zahraniční politika Portugalska měla již od počátků nejbližší k Velké Británii. Jak vyjádřil Lenin - *“Portugalsko... je to samostatný, svrchovaný stát, ale ve skutečnosti je už přes dvě stě let, od války o španělské dědictví, pod protektorátem Anglie. Anglie bránila Portugalsko a jeho koloniální državy, aby upevnila své pozice v boji proti svým nepřátelům, proti Španělsku a Francii. Za to se Anglii dostalo obchodních výsad, lepších podmínek pro vývoz zboží...”*

Salazar si vždy uvědomoval důležitost tohoto spojení, takže i během španělské občanské války uvážlivě volil, co si může vzhledem k politice svého spojence dovolit. A Velká Británie Portugalsko nepřestala bránit - při nařčení ze strany Sovětského svazu ohledně nemalé pomoci Portugalska povstalcům, to byl právě anglický zástupce, který se postavil za Portugalsko, ale o tom více v další části.

V roce 1936 Salazar při svém projevu zmínil, že nejdůležitější pro Portugalsko je samozřejmě vztah s Anglií, nicméně politická uskupení, která se vytvořila během 1. světové války, už nyní neexistují, a proto spolupráce s Německem a Itálií ve španělské válce, není v žádném rozporu se vztahy s Anglií. Nicméně v této době se již britská vláda domnívala, že Salazar za svou politikou neutrality schovává sympatie s fašistickými

zeměmi.¹⁴⁰ A tak úplně se nemýlila, když vezmeme v potaz, že 2. světová válka, která začala ve stejném roce, kdy končí válka ve Španělsku, pro Portugalsko znamenala neustálé kličkování mezi Velkou Británií a Německem. O vývoji politiky v tomto období pojednává celá kapitola o 2. světové válce.

4.2.2 Občanská válka ve Španělsku

Když vypuklo 17. červenec roku 1936 povstání katolických nacionalistů v Maroku v čele s Sanjurjou, Salazar s Carmonou se dohodli na takové politice, kdy se sice budou snažit Portugalsko do války nevtahovat, ale v konfliktu stran budou podporovat Franca.¹⁴¹ Ve sborníku z roku 1981 se uvádí, že ještě před samotným povstáním fungoval Lisabon jako jedno ze spojovacích ústředí španělských povstalců s německou a italskou vládou, kde se nacházelo ústředí Estrial. A právě z Lisabonu odlétal v osudný den Sanjurja, kterému byl sice portugalskou vládou zakázán let z vojenského letiště na žádost Španělska, nicméně při vzletání z civilního letiště k žádnému zakročení nedošlo, jehož život ten den při letecké nehodě skončil.

Na jeho místo nastoupil Francisco Franko, který měl podporu jak v Německu tak Itálii. V reakci na to se na stranu španělských republikánů postavil Sovětský svaz a Mexiko.¹⁴² V již zmiňované publikaci se můžeme dočíst, že Portugalsko dalo najevo svou pozici ještě před vypuknutím konfliktu, když ve Španělsku vyhrála lidová fronta a Portugalsko přijmulo určitou část emigrujícího obyvatelstva. Během samotné války Portugalsko víceméně zrušilo strategickou výhodu republikánů ve Španělsku. Republikánům se podařilo úplně izolovat nacionalistický jih a sever, což mohlo mít pro povstalce vážné důsledky, nicméně portugalská vláda dovolila španělské pravici využívat Portugalsko jako spojenci, a dokonce tu měla existovat kurýrní služba, která spojovala Franka na jihu a generála Mola na severu Španělska.

Ještě než portugalská vláda oficiálně zrušila diplomatické styky s republikánským Madridem, i přes politiku neutrality byl postoj portugalské vlády zřejmý. Je otázkou, do jaké míry se Portugalsko podílelo na vítězství Franka, nicméně podle již zmiňované publikace je zásluha Portugalska poměrně široká. Portugalské území mělo zprostředkovávat předávání zbraní mezi fašistickým Německem a frankov-

¹⁴⁰ In: NECKÁŘOVÁ, L., pozn. 132, s. 412, 421-422, 429-430

¹⁴¹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 113-114.

¹⁴² KLÍMA, J., pozn. 56, s. 114.

ským Španělskem. Portugalsko mělo sehrávat důležitou roli i při samotném dobytí středového území, kterým se propojil sever a jih.

9. října při sjezdu Výboru pro nevměšování podal na Portugalsko věcně podloženou žalobu o porušení této dohody Sovětský svaz. Zástupce Sovětského svazu žádal, aby do Portugalska byla poslána komise, která situace řádně prošetří. Zástupce za Portugalsko se odmítl této věci účastnit, což nebylo překvapivé vzhledem k tomu, že již několikrát předtím nařknutí z toho, že se Portugalsko podílelo na svržení občanské republiky, odmítl. A zde se opět projevilo silné pouto mezi Portugalskem a Velkou Británií, jelikož právě její zástupce zamítl požadavek Sovětského svazu a prohlásil, že jiné země se nehlásí ke stejnému názoru, že by Portugalsko podporovalo materiálně španělské povstalce.¹⁴³

Další ujištění portugalské vlády v podpoře ze strany Velké Británie, Německa a Itálie a vědomí toho, že veškeré hraniční oblasti se Španělskem ovládají frankisté, vedlo 26. října k oficiálnímu přerušení diplomatických styků s Madridem.¹⁴⁴ Španělská republika byla poražena 1. dubna 1939 a v březnu stejného roku pak uzavírá vláda Portugalska a Španělska smlouvu o přátelství a neútočení, která tvoří základ tzv. Iberského bloku. Po vypuknutí 2. světové války na konci července 1940 pak ještě země podepisují dodatečný protokol Iberské smlouvy o vojenskopolitické spolupráci.¹⁴⁵

4.2.3 2. světová válka

Portugalsko, které ještě pamatovalo hospodářsky negativní dopad 1. světové války, nevidělo důvod, proč se do té nové zapojovat.¹⁴⁶ A navíc nevybavenost armády jasně naznačovala, že Portugalsko nemůže příliš pomoci ani jedné z válčících stran.¹⁴⁷ Jenže zůstat neutrální ve světovém konfliktu se jevílo jako nadlidský úkol. Salazarův první krok byl takový, že jak Německu, tak Velké Británii vysvětlil, že si nepřeje válku a že jediné, co si přeje, je zachovat mír pro svou zemi.¹⁴⁸ Aby se válka na portugalské ekonomice příliš nepodepsala, vláda získala ještě větší moc nad kontrolou cen a distribucí.¹⁴⁹

¹⁴³ NECKÁŘOVÁ, L., pozn. 132, s. 415-430.

¹⁴⁴ KLÍMA, J., pozn., 56, s. 116.

¹⁴⁵ KLÍMA, J., pozn. 37, s.

¹⁴⁶ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 130.

¹⁴⁷ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 387.

¹⁴⁸ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 130.

¹⁴⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 388.

Salazar udržoval po celou válku vztahy s oběma mocnostmi, které stály proti sobě – Anglií a Německem. Z obou stran do Portugalska přicházely žádosti a výhrůžky a Salazar si musel počínat velmi obratně, aby proti Portugalsku nepoštvál ani jednu zemi.¹⁵⁰ V roce 1940 tak potrestal za útěk při bombardování Berlína portugalského velvyslance, o rok později obdržel titul doktora od Oxfordské univerzity a v následnosti na to, zahájil diplomatickou misi ve Francii, která byla v tuto dobu již pod mocí Německa.¹⁵¹

Ale už v roce 1940 se začalo Salazarovi hraní na obě strany obracet proti němu. Britům se nelíbilo, že se Portugalsko ve válce nechce postavit na jejich stranu, Německo mělo zase za to, že Portugalsko je až moc pod vlivem Velké Británie. Jeho postavení nezlepšilo ani vyznamenání ze strany diktátora Franca.¹⁵² Ve stejném roce se ale opět vyjasnily vztahy mezi Portugalskem a Vatikánem uzavřením konkordátu a katolická církev měla odted' zajišťovat vzdělávání v portugalských koloniích.¹⁵³

Další problém se vyskytl záhy. Německo hrozilo útokem na Gibraltar, a kdyby se tak stalo, Velká Británie by chtěla vést protiútok z Portugalska a Španělska. Salazar a Franco proto podepsali deklaraci portugalské přísné neutrality a španělského statutu nebojící země. Tento tah zafungoval a jak Velká Británie, tak Německo s Itálií dohodu akceptovaly.¹⁵⁴

Salazar těžce nesl, když se SSSR stala spojencem Velké Británie, nicméně když se začalo ukazovat, že válka Japonců proti Číně by se mohla dotknout Macaa a Timoru, přijmul Salazar s vděčností pomoc země na obraně Timoru.

Když Japonsko napadlo americkou základnu Pearl Harbor, nejenže se konflikt stal celosvětovým, válka se poprvé dotkla i samotného Portugalska. Před strachem z Japonců a snahou zabránit jim, aby se dostali na indonéské ostrovy a do Austrálie, nizozemské a australské jednotky zahájili invazi Portugalského Timoru.¹⁵⁵ Salazar však nehodlal porušit neutralitu a celou akci odsoudil jako napadení neutrálního státu přítelem a spojencem (to bylo mířeno na Velkou Británii, jelikož Salazar se domníval, že za výsadek zodpovídá právě tamní vláda). Situace se ještě zhoršila, když Japonsko zahájilo okupaci Portugalského Timoru a rozhodlo se uznat portugalskou územní integritu, jen pokud Portugalsko dodrží politiku neutrality.¹⁵⁶

¹⁵⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 131.

¹⁵¹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 390.

¹⁵² KLÍMA, J., pozn. 56, s. 131-133.

¹⁵³ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 388.

¹⁵⁴ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 133-134.

¹⁵⁵ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 390-391.

¹⁵⁶ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 141-142.

V březnu 1942 přišla pro Portugalsko další rána – spojenci uvalili na Portugalsko blokádu kvůli obchodu s Osou, především kvůli dodávkám wolframu. Salazar situaci z počátku ignoroval, když ale Velká Británie a USA uvrhly na Portugalsko ekonomické sankce, Salazar si dovolil veřejně zkritizovat liberální systém obou zemí, které se ještě paktují se SSSR, což stále v očích Salazara bylo něco nepochopitelného.¹⁵⁷ Jestliže Německo akceptovalo spojení Portugalska s Anglií, pomoc USA dovozem některých surovin už pro ně příliš přijatelná nebyla. Další rána přišla pro Portugalsko ve chvíli, kdy do války po boku spojenců vstoupila Brazílie, po dlouhá staletí portugalská kolonie.¹⁵⁸

Když se vše v polovině roku 1943 začalo obracet ke straně Spojenců, Salazar se opět rozhodl posílit vztahy s Velkou Británií tím, že vládě dovolil využívat vojenské základny na Azorách. Jestliže měl ale snahu posílit vztahy s Velkou Británií, neměl žádný zájem posilovat vztahy s USA a její zájem o Azory zavrhl. Salazarova politika dobrých vztahů byla jasně vytyčená Velkou Británií, Brazílií a Španělskem. USA nepovažoval za mocnost, která by se mohla někdy vyrovnat Velké Británii, a navíc považoval Spojené státy za nekultivovanou zemi bez vlastní historie.

Ani po roce nepřestávala Velká Británie požadovat zákaz vývozu wolframu do Německa a Salazar znovu argumentoval tím, že je to ukázka neutrality, když vyváží jak do Velké Británie, tak do Německa, a že při těžbě wolframu získávají lidé práci. Nicméně vnitřní spory zastánců anglické, a naopak německé politiky začaly zasahovat i vládu a Salazar si byl vědom toho, že budoucí svět budou ovládat tři velmoci – VB, USA a SSSR. Rozhodl se tak učinit krok, který bude pořád odpovídat neutrálnímu postoji, ale situace se tím snad uklidní – zakázal vývoz wolframu do obou zemí.¹⁵⁹ Na konci svou politiku opět přehodnotil a 28. listopadu podepisuje tajnou dohodu o využití Azorských ostrovů americkou armádou. Cíl této akce byl prostý – Salazar tím dával najevo, že se tím nepřímo podílí na znovuzískání Timoru. USA pomoc přijalo, i přesto, že bylo jasné, že imperiální zájmy Evropanů se do budoucna stanou velkým problémem, protože Roosevelt nesouhlasil s existencí žádné koloniální říše.

Když v květnu posledního roku války spáchal Adolf Hitler sebevraždu, ministr de Sampaio dodržel protokol jako při úmrtí každé hlavy státu a po celém Portugalsku tak visela vlajka napůl žerdi. I přesto, že příkaz nepřišel od Salazara, Spojenci to brali

¹⁵⁷ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 392.

¹⁵⁸ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 143-144.

¹⁵⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 393-394.

jako jasnou provokaci ze strany hlavy ministra zahraničí. Nicméně výčitky se dostaly do pozadí po kapitulaci německých armád a začátku oslav vítězství Spojenců.¹⁶⁰

4.2.4 Vztahy s Československem

Československá republika navázala diplomatické styky s Portugalskem v roce 1921, obchodní dohodu podepsaly země o rok později a v roce 1927 podepsaly tři smlouvy usnadňující mezistátní kontakt.¹⁶¹

První zhoršení vztahů mezi Prahou a Portugalskem nastalo během španělské občanské války, když diplomat Jaroslav Kabelka informoval o tom, že Portugalsko zakázalo vývoz válečného materiálu do Španělska, což ukazovalo zjevné stranění Frankovi ze stran Portugalské vlády, což neutrální Československo nepřijmulo.¹⁶²

V Československu existovaly tři postoje vzhledem k válce ve Španělsku. Oficiální zahraniční politika se nesla v heslu neutrality, část podporovala republikánskou vládu a část spolupracovala s frankisty. Nicméně vývoz zbraní do Španělska byl zakázán, i přesto se ale kvalitní československé zbraně ve Španělsku používaly, většinou šlo o reexport přes nějakou třetí zemi. Ale jak pronesl prezident Beneš – šlo hlavně o stránku právní, ve které muselo být všechno v pořádku, takže otázka reexportu se ne vždy plně řešila. Nicméně v roce 1936 Československá republika rozhodla nedodávat zbraně přímo nejen Španělsku, ale ani Portugalsku. Když i přesto Portugalská vláda požádala o 2500 kulometů na přezbrojení své armády, společnost nejen zpozorněla, ale ani nevěřila tomu, že zbraně jsou pouze k tomuto účelu. Československá společnost žádala vládu, aby tuto objednávku nepřijmula.

Velvyslanec Carneiro po konzultaci s ministrem zahraničních věcí musel do Portugalska tak zaslat zprávu, že Československo nejspíše zbraně poslat odmítne, jakožto dodržení své neintervenci politiky a také kvůli tlaku demokratického veřejného mínění.¹⁶³ Salazar poslal odpověď, že Portugalská politika je shodná s československou a důrazně upozornil na to, že nikdo jiný ve světě na jeho postupy zatím neupozorňoval. Když se nic neměnilo, Salazar 31. července upozornil svého diplomata, že bude muset Prahu opustit, pokud zbraně nebudou do Portugalska v nejbližší době dodány. 18. srpna

¹⁶⁰ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 153-155.

¹⁶¹ NECKÁŘOVÁ, L. Stanovisko československého tisku ke konfliktu mezi Portugalskem a Československem v roce 1937 (Spor o dodávku zbraní nebo útok na Československo?), In: *Ročenka obecných dějin*. Praha: Historický ústav Československé akademie věd, 1991. S. 77.

¹⁶² KLÍMA, J., pozn. 56, s. 115.

¹⁶³ NECKÁŘOVÁ, L. pozn. 161, s. 172.

velvyslanec opouští Prahu a o den později měl zase naopak československý velvyslanec zrušit misi v Lisabonu, která měla za cíl co nejlépe poznat Salazarovu vládu.¹⁶⁴

Neckářová tvrdí, že portugalská vláda tímto krokem sledovala ještě jiný cíl, a sice zdiskreditování Československa na poli mezinárodní politiky. Pokud šlo prý jen o dodání zbraní, větší možnost úspěchu by Portugalsko mělo, pokud by se obrátilo na soukromé obchodníky, a ne na Zbrojovku, jejíž akcie byly z více jak poloviny v rukou vlády. Když tedy ministerstvo zahraničních věcí dostalo zprávu o tomto požadavku, jeho stanovisko bylo vzhledem k vnitřní politice logické. Navíc ministerstvo souhlasilo s vývozem, ale až po skončení války ve Španělsku. Na to Portugalsko zareagovalo tak, že nemůže čekat déle, a poukazovalo na svou účast ve výboru nevměšování. Po konzultaci s Paříží a Londýnem byla dokonce československá vláda ochotna o dovozu jednat, ale pod podmínkou, že portugalská vláda bude muset Československo přesvědčit, že zbraně nehodlá reexportovat do Španělska. Podezřelých věcí z dobového tisku získala Neckářové více, bohužel není možnost všemi se tu více zabývat.¹⁶⁵

V poválečném vývoji si ekonomická sféra Československa žádala obnovení diplomatických styků s Portugalskem. Když z Moskvy přišla zpráva, že proti tomuto kroku tamější vláda nic nemá, začalo se rokem 1948 předpokládat skutečné obnovení vztahů. Nicméně portugalská vláda oznámila, že na to není vhodná doba. Po celé 40. a následná 50. léta se nebyly vlády schopny domluvit. V první polovině 50. let si situace přeci jen vynutila částečnou spolupráci, a byla tak podepsána platební dohoda a následně bankovní dohoda mezi Státní bankou československou a Banco de Portugal. Praktické využití této spolupráce bylo ale spíše vzácné, a to i díky časté kritice vládnoucího režimu v Portugalsku ze strany Československa.

Nicméně na konci padesátých let, kdy se do krize dostal jak autoritativní korporativismus v Portugalsku, tak budovaný komunismus u nás, byla nutnost kooperace zřejmá. A tak nastávaly teď již konkrétně uskutečněné kroky sbližování mezi zeměmi, především se sem dostávali významní politikové opozičních hnutí (např. již zmiňovaný Delgado). Situace došla až tam, že v roce 1964 se zde konala ilegální II. konference Vlastenecké fronty národního osvobození.

¹⁶⁴ KLÍMA, J., pozn. 56, s. 123

¹⁶⁵ NECKÁŘOVÁ, L., pozn. 161, s. 172-174.

Po roce 1968, kdy abdikuje Salazar a nastupuje Caetan, se obě země soustředily na problémy uvnitř vlastní politiky. Styky zemí opět klesly a nikdo nevyvíjel snahu je opět rozvíjet. A počátkem let sedmdesátých už bylo jakékoli jednání minimální.¹⁶⁶

¹⁶⁶ KLÍMA, J. Česko-portugalské vztahy – dějiny, intenzita, tendence. *Mezinárodní vztahy* [online]. 1996, roč. 31, č. 3, s. 73-82 [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/1042/1093>. S. 79-80.

4.3 Otázka kolonií po 2. světové válce

Etapy v koloniální politice podle změn v koloniálním diskurzu a posunech v legislativě se dají shrnout do čtyř období:

- a) 1930-1947 – říšské utvrzení metropole
- b) 1951 (ústavní revize) – zrušení koloniálního zákona, preference politiky integrace a asimilace každé části říše
- c) 1961 – zrušen statut domorodců, každý občan říše byl formálně portugalským občanem
- d) 1971 – nová ústavní revize (snaha zachovat říši autonomním řešením) – změny byli spíše kosmetické a konaly se jen proto, aby se zabránilo tlaku na dekolonizaci od OSN¹⁶⁷

Ještě než se dostaneme k situaci po druhé světové válce, již roku 1931 vzniklo na Madeiře povstání, které se rozšířilo na ostrov Svatého Tomáše, do Guinei i na Kapverdské ostrovy. V čele stáli revolucionáři vyhnání z Portugalska v roce 1921. I když bylo toto povstání rychle potlačeno, už tehdy v Lisabonu povstal hrdina afrických tažení a civilní obyvatelstvo ho podporovalo.¹⁶⁸

27. února 1950 Indie předložila požadavek na připojení Portugalské Indie do svobodné indické federace. Jakékoli jednání portugalská vláda odmítla. Armáda teď měla za úkol hlavně obranu impéria, jelikož portugalská vláda se nechtěla vzdát kolonií už jen proto, že obchod se zámořskými územími vylepšoval hospodářskou bilanci země. Za tímto účelem došlo 11. června 1951 k úpravě ústavy a evropské Portugalsko společně s africkými a asijskými provinciemi tvoří unitární stát, není tak možné mluvit o závislých územích a nelze tak aplikovat CHARTU OSN. Po neúspěchu v Portugalsku se v ledu 1953 obrací Indie na OSN a navrhuje jí, aby organizace schválila připojení portugalských kolonií k Indii. 27. července 1953 byl definitivně zrušen statut kolonií pro zámořská území a místo toho získaly statut zámořské provincie jednoho státu. K reálné integraci obyvatel však nedošlo. Tento čistě formální krok Indii nezastavil a v prosinci začíná blokáde portugalské Goi.¹⁶⁹

20. května 1954 vychází nový Statut domorodců, zdůrazňující sice kulturní povahu sbližování domorodých institucí s evropskými, ale pořád tu existuje právní protiklad

¹⁶⁷ CAIRO, H., pozn. 34, s. 372.

¹⁶⁸ KLÍMA, J., pozn. 101, s. 90.

¹⁶⁹ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 406, 408.

plnoprávných nedomorodců a podřazených domorodců v Angole, Mosambiku a Portugalské Guinei.¹⁷⁰ 1. srpna 1954 přichází Portugalsko o malé území Dádra a Nagár-Havéli v důsledku zásahu indických nacionalistů.¹⁷¹ Velká Británie odmítá pomoc, jelikož indický premiér se těšil velké prestiži ve světě a celý svět odsuzoval kolonialismus v jakékoli podobě. 25. července 1955 přerušuje Indie diplomatické styky s Portugalskem. V důsledku dekolonizačního procesu žádá Angola, Mosambik a Portugalské Guinea širší práva a vyšší mzdy, v Guineje a na Kapverdských ostrovech vzniká Africká strana nezávislosti a v Angole zase nacionalistická organizace Angolské lidové osvobozené hnutí.¹⁷²

Ani rok 1960, známý také pod pojmem rok Afriky, kdy došlo k osvobození 17 afrických států, nehnul se Salazarovým postojem. Osvobození většiny zemí proběhlo klidně se souhlasem velmocí, jenže v portugalských koloniích byla vždy potlačována jakákoli demokratická snaha na vytvoření politické strany či otevřené diskuze, takže tu ani nestál v čele nikdo, kdo by mohl převzít moc ve státě. V listopadu OSN žádalo po Portugalsku informace o správě zámořských území. Portugalsko odmítlo s tím, že zámořská území jsou součástí jednoho státu a o tom informovat nemusí. Na stranu Portugalska se staví Španělsko, Jihoafrická unie, Belgie, která bojuje v Kongu a Francie, která bojuje v Alžíru.

V každé kolonii, výjimkou Timoru a Macaa, vznikla v průběhu doby alespoň jedna nacionalistická organizace, která měla převzít moc. Jestliže mohl Salazar přijít výzvu OSN, aby se okamžitě zahájilo jednání o statutu Angoly, Mosambiku, Guinei a dalších území, samotnou situaci v Angole ignorovat nemohl.¹⁷³ Na konci roku 1960 povstali dělníci z bavlníkové plantáže proti nelidským pracovním i životním podmínkám. Vzhledem k otevřenosti hranicím Angoly a v této době již nezávislého Konga byl armádní a letecký zásah krutý.¹⁷⁴ Na začátku roku 1961 došlo k povstání v Luandě, následný konflikt se stal i rasovým konfliktem, při němž zemřela stovka Afričanů.¹⁷⁵ SSSR podporoval MPLA, Rada národní bezpečnosti UPA¹⁷⁶ a Salazar odsoudil angažovanost SSSR a USA jako sprosté vměšování do vnitrozemní politiky jiného státu. V srpnu ruší ministr pro zámoří Statut domorodců a všichni si tak jsou rovni před záko-

¹⁷⁰ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 529.

¹⁷¹ KLÍMA, J., pozn. 101, s. 93.

¹⁷² KLÍMA, J., pozn. 48, s. 409-411.

¹⁷³ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 420-421.

¹⁷⁴ KLÍMA, J., pozn. 44, s. 59-61.

¹⁷⁵ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 422.

¹⁷⁶ KLÍMA, J., pozn. 101, s. 93.

nem, běloši nedostávají vyšší platy a školství bylo odebráno z rukou církve. 16. srpna prezident USA uvaluje embargo na posílání zbraní do Portugalska, aby nemohly být zneužity v Angole. Na konci roku 1966 se definitivně ustanovil Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly. V březnu a dubnu roku 1967 portugalská správa vytvořila v rizikových oblastech vojenské obvody a venkovani byli přesunováni do kontrolovaných vesnic.¹⁷⁷

13. října 1961 žádá Amílcar Cabral o nezávislost pro Guineu a Kapverdy. Odpovědí je další sjednocení Portugalska a impérií do portugalského hospodářského prostoru, který má pomoc s rozvojem v zaostalejších koloniích. Když v OSN 83 hlasů odsoudilo počínání Portugalska v otázce kolonií, Indie zahájila v prosinci 1961 operaci, která měla za cíl obsadit Gou, Damão a Diu. Po úspěchu této operace přestává Portugalská Indie existovat.¹⁷⁸

V červnu roku 1962 zahajuje činnost Mosambická osvobozená fronta bojující za svobodu Mosambiku.¹⁷⁹ V Angole vzniká roku 1962 Angolská národně osvobozená fronta spojením dvou již existujících stran a v exilu se tvoří Vláda Angolské republiky.¹⁸⁰ Proti vládě začne také ozbrojeně bojovat guinejská PAIGC.¹⁸¹ Je ironií, že pro vnitřní vztahy v Portugalsku tvořila celá otázka kolonií spíše uklidňující prvek, protože většina se shodla na důležitosti udržet si kolonie i za určité oběti.¹⁸²

Ve Východním Timoru byla situace nejkolidnější, jelikož otázka dekolonizace tu uvázla na mrtvém bodě. I přesto, že u původních obyvatel Mauberů pasivitu vystřídal pocit nacionalismu, Portugalskem nebylo umožněno žádné prosazení domácí organizace nebo strany. Podmínky pro dekolonizaci se tu vytvořili až v roce 1974.¹⁸³

Na počátku roku 1965 se situace nevyvíjela pro Portugalce dobře jen v Guinei, Mosambik a Angola byly pod kontrolou¹⁸⁴, protože z Guinei se stalo rozhodující bojiště třech kolonií a mateřské země.¹⁸⁵ Roku 1966 začal bojkot prodeje zbraní ze strany OSN a Světové bance bylo doporučeno, aby s Portugalskem přerušila spolupráci. Z Portugalska přišla odpověď na africké snahy o osvobození v podobě znovu otevření

¹⁷⁷ KLÍMA, J., pozn. 44, s. 61-64.

¹⁷⁸ KLÍMA, J., pozn. 478, s. 423-424.

¹⁷⁹ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 544.

¹⁸⁰ KLÍMA, J., pozn. 43, s. 62.

¹⁸¹ KLÍMA, J., pozn. 44, s. 86.

¹⁸² KLÍMA, J., pozn. 48, s. 427.

¹⁸³ KLÍMA, J. Východní Timor - špatné svědomí mezinárodního společenství. *Mezinárodní vztahy* [online], 1997, roč. 32, č. 1, s. 47-57 [vid. 13. 4. 2017]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/1069/1119>. S. 49-50.

¹⁸⁴ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 429.

¹⁸⁵ KLÍMA, J., pozn. 45, s. 93.

koncentračního tábora u Tarrafalu na Kapverdských ostrovech. Nový prezident USA se k situaci postavil tak, že mu nevadí přítomnost Portugalska v zámoří, pokud dokáže portugalská vláda potlačit odboj. Válka v koloniích sice nepřinášela povstalcům úspěchy, ale Portugalsko vyčerpávalo ekonomicky i morálně (to především tehdy, když se musela zvýšit vojenská služba z 18 měsíců na čtyři roky).¹⁸⁶

¹⁸⁶ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 432-433.

5 Zranění ministerského předsedy a konec jedné éry

Odstoupením Salazara sice Nový stát nekončí, nicméně netrvá dlouho a jeho režim je revolucí svržen. Jak revoluce probíhala, v co vyústila, jaký vliv to mělo na portugalské kolonie, tak dlouho Salazarem chráněné, a jaký odkaz po sobě Salazar zanechal, o tom všem se ve stručnosti zmíním v této závěrečné kapitole.

3. srpna 1968 Salazar utrpěl pád, který způsobil hematom na mozku. I přesto, že se lékařům povedlo ho vyoperovat, o několik dní později ho zasáhla mozková příhoda, po které už nebyl schopen pracovat. 16. září tak končí osobní diktatura Salazara a prezident Thomaz vybírá jako nového premiéra právníka Marcella Josého das Nevse Caetana.¹⁸⁷

I přesto, že jeho politická kariéra se utvářela na pozadí režimu Estado Novo, očekávaly se od něj razantní změny. Nový premiér na situaci reagoval pomalými kroky – umožnil návrat do země emigrantům, vytvořil novou státní polici a omezil její moc, a v určitém ohledu zmírnil i cenzuru. Nepovolilo se ale svobodné sdružování ani svobodný vznik politických stran a vláda pořád sestávala s přívrženci salarizmu. Voleb do Národního shromáždění roku 1969 se sice mohla účastnit jakákoli opozice a volit mohly i ženy, ale opozice se, i díky nesvobodě stran, neměla šanci prosadit.

Co se ještě nezměnilo, byl postoj portugalské vlády ke koloniím. A v zemi opět začala narůstat inflace jednak kvůli hospodářské krizi, jednak kvůli bojům v Africe. V zemi tak houstla situace mezi prorežimními zastánci, středním stavem a dělnictvem ovlivněným marxistickou ideologií.¹⁸⁸

Když v březnu 1974 vypuklo vojenské povstání jako vzdor tomu, že byli sesazeni generálové Spínola a Gomes, bylo sice rychle potlačeno, nicméně potlačit následující dubnové povstání už se nepodařilo. Toto úspěšné povstání dostalo název Karafiátová revoluce. Když 25. dubna postupovali vojáci do Lisabonu, nic jim nestálo v cestě – Policie veřejné bezpečnosti, dobrovolníci Národní republikánské gardy, námořníci ani vládní jednotky neposlušali rozkazy své vlády. Pod heslem „*pryč s PIDE, pryč s fašismem*“ začalo pronásledování policejních agentů. Odpoledne již bylo jasné, že povstalci obsadili metropoli.¹⁸⁹ Převrat končil ve chvíli, kdy Hnutí obrozeneckých sil oznámilo vznik Výboru národní spásy jako orgánu, který převezme moc pod hesly *de-*

¹⁸⁷ KLÍMA, J., pozn. 48, s. 434-435.

¹⁸⁸ BINKOVÁ, S., pozn. 36, s. 102.

¹⁸⁹ KLÍMA, J. Karafiátová revoluce v Portugalsku 1974. *Tvar* [online], 2013, roč. 24, č. 4, s. 14-15. [vid. 13. 4. 2017]. Dostupné z: <http://old.itvar.cz/cz/2013/04-2013-555.html>. S. 14.

kolonizace, demokratizace a rozvoj. Salazarem po dlouhá léta udržovaný Nový stát skončil a nový režim uznává mnoho zemí po celém světě.¹⁹⁰

V dubnu utíká prezident Thomaz do exilu, političtí vězni jsou propouštěni a prvním porevolučním prezidentem se stává António Spínola. Ještě téhož roku je vyhlášena nezávislost Guinei Bissau, o rok později vzniká nezávislý Mosambik, Kapverdská republika, Republika Svatého Tomáše a Princova ostrova. Angola se nezávislosti v této době nedočkala, protože v zemi vládnul naprostý válečný chaos.¹⁹¹

Končí tak éra portugalských dějin plná zastrasování, manipulace a potlačování demokratických prvků, ale zároveň také éra, která vyvedla Portugalsko z nebezpečí hladomoru, kdy se podařilo vyrovnat státní dluh a dosáhnout ekonomické stability. A možná ještě podstatnější je, že to byl režim, který zavedl povinnou školní docházku, díky čemuž došlo ke snížení analfabetismu v zemi o více jak polovinu a 20% negramotných, kteří tu zůstali po 70. letech, byli starší venkované, kteří do školy nikdy nechodili.¹⁹²

¹⁹⁰ KLÍMA, J., pozn. 37, s. 569-570.

¹⁹¹ KLÍMA, J., pozn. 189, s. 14.

¹⁹² ZÁVĚŠICKÝ, J. Salazarovo Portugalsko: jaké bylo? *Listy* [online], 2004, č. 6 [vid. 13. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=046&clanek=060415>

Závěr

Prvním vytyčeným cílem bylo charakterizovat fungování Nového státu. Ve čtvrté kapitole je Salazarova politika popsána jak na úrovni vnitřní, zahraniční tak koloniální. Historický vývoj země, který byl značně chaotický a úpadkový a který podpořil vznik nedemokratického režimu s vůdčí osobností, byl též nastíněn, stejně jako životní cesta, která Salazara dovedla až k postu ministerského předsedy a vůdce Portugalska.

Z kapitol o vnitřní politice vyplynulo, že Salazar prakticky veškerou moc v zemi přenesl do svých rukou. Omezil moc rady ministrů i prezidenta, a ani armáda do politiky ve větší míře nezasahovala. Armáda plnila důležitou úlohu především při potlačování povstání.

V udržení režimu mu pomáhala jak propaganda, tak tajná policie a prorežimní organizace. V novém státu fungovala cenzura tisku i knih, na denním pořádku byly oslavy a výstavy, které využívaly k propagandě mapy a měly napomáhat především v otázce kolonií a to tak, že povzbuzovaly u Portugalců i bělošských obyvatel kolonií pocit sounáležitosti a pýchy za to, že mohou být součástí tak velkého a historicky významného státu.

Tajná policie fungovala s různými obměnami též po celou dobu a její brutalita zasahů lety gradovala. Nejdůležitější úlohu sehrála v podchycování zrodu nejrůznějších povstání, stávek či převratů.

Svoboda v zemi byla ve velké míře omezována různými prostředky. Tento jev je patrný už u samotných voleb. Ty se sice prezentovaly slovem „svobodné“, jelikož občané mohli zvolit kohokoli z volební listiny, ale pro použití tohoto označení najdeme několik protiargumentů. Tak hlavně ve volební listině byli jen zástupci strany Národního svazu. Pokud opozice přeci jen navrhla svého kandidáta, a dělo se tak především v pozdějších volbách, vzhledem k tomu, že u kontroly volebních lístků nebyla přítomna neustranná osoba, většinou každý z kampaně odstoupil ještě před samotnými volbami. Pokud k volbám přeci jen došel, jako v případě Delgady, šance na výhru tak v důsledku nulové kontroly nad hlasy stejně prakticky nebyly. A nezapomeňme, že volit směla ani ne čtvrtina obyvatel a každý neodevzdaný hlas, se započítal jako souhlasný. Kromě toho docházelo k zákazům protirežimních organizací, které státu z nějakého důvodu nevyhovovaly. Potlačováno, i pod hrozbou vězení, bylo jakékoli šíření komunistických či socialistických idejí.

I přesto, že Salazar udržoval přátelské vztahy s Vatikánem a katolickou církví a Boha vytyčil jako jeden z pilířů dobré společnosti, vztahy Nového státu s církví nebyly tak výrazné a zásadní, jak jsem očekávala vzhledem k tomu, že během svých studií neustále naléhal na důležitost katolictví v životě společnosti a kritizoval odloučení církve od státu. Katolická církev byla sice v ústavě uzákoněna jako církev všech Portugalců, ale že by se právě o ni Salazar nejčastěji opíral, že by sehrála podstatnou roli v jeho politice, to mi z informací, se kterými jsem pracovala, nevyplývalo. V práci jsou zmíněny tři momenty, kdy katolická církev sehrála větší roli na poli politiky – první je, že údajně to měli být právě církevní hodnostáři, kteří poskytovali informace o občanech tajné policii, pak musíme zmínit, že to byla v určité době církev, kdo měl na starosti vzdělávání v koloniích a nakonec poskytovala také podporu státu v samotné otázce kolonií v roce 1961.

V zahraniční politice se projevil pevný vztah s Velkou Británií i blízkost režimu s fašistickými zeměmi a problematický vztah s neutrálním Československem.

Salazarova politická dvojstrannost byla viditelná v obou velkých konfliktech, které jsou v práci představeny – v občanské válce ve Španělsku i za 2. světové války. V obou konfliktech sice za Portugalsko vyhlásil postoj neutrality, to mu ale nebránilo podporovat stranu, se kterou sympatizoval. Ve Španělské občanské válce to byla strana nacionalistů, frankistů, povstalců a i přesto, že Velká Británie tyto sympatie správně vytušila, žádný větší krok vůči této politice neuskutečnila. Salazar se navíc domníval, že spolupráce s Německem a Itálií v této válce není v rozporu s přátelskými vztahy s Velkou Británií, jelikož uspořádání bloků po 1. světové válce už nebylo aktuální. Když se ale stalo opět aktuálním začátkem 2. světové války, jeho postoj to zprvu beztak neovlivnilo.

Ani ve světovém konfliktu se Salazar nedržel v pozadí, či při straně svého spojence. Vyvážel wolfram i do Německa, navázal vztahy s dobytou Francií, odmítl nabídku USA na vojenské využívání Azorských ostrovů a kritizoval Velkou Británii za spolupráci s komunistickým Sovětským svazem. Vztahy s Velkou Británií se vyjasnily, když Velká Británie poskytla Portugalsku pomoc při obraně Timoru, a když Portugalsko svolilo k poskytnutí vojenských základen na již zmíněných Azorách. Když se ke konci války situace obrátila ve prospěch Spojenců, Salazar zakázal vývoz do Německa, ale aby si proti sobě německou vládu přímo nepostavil, tak i do ostatních válčících zemí, a přistoupil na dohodu s USA ohledně Azor.

Vztahy s Československem ovlivnila především válka ve Španělsku. Československo jako neutrální stát odmítlo poslat zbraně do Portugalska k přezbrojení vlastní armády, jelikož se vládní činitelé i občané domnívali, že zbraně budou použity i ve španělském konfliktu. Ať už to bylo jakkoli, přerušení diplomatických vztahů ze strany Portugalska se podepsalo na postoji obou zemí na dlouhou dobu. I když v průběhu následujících let docházelo k menším sblížovacím krokům, v 70. letech byl kontakt zemí prakticky nulový.

V koloniální otázce jsme mohli vidět nejen vývoj v jednotlivých koloniích po 2. světové válce, ale i neochvějný postoj Salazara přes veškerý nátlak OSN.

Situace v koloniích v poválečných letech postupně gradovala. Jestliže ze začátku nebyla v koloniích žádná organizace, která by mohla převzít vládu, v době, kdy dochází k masovému osvobození kolonií, nejdříve v Asii, poté v Africe, se začínají v portugalských zámořských územích tvořit nejrůznější hnutí a strany, které žádají svobodu. Jedno z prvních velkých povstání proběhlo v Angole v roce 1960 a následný rok přerostlo povstání v rasovou válku. Ve stejný rok se rozpadá také Portugalská Indie poté, co Inde po opakovaném nevyslechnutí ze strany Portugalska na dekolonizaci jejího území v této oblasti a následného připojení k svobodné indické federaci obsazuje tři portugalská území - Gou, Damão a Diu. Guinea Bissea se zase stala koncem 60. let ústřednou bojů mezi Portugalskem a 3 kolonií – Angoly, Mosambiku a samozřejmě Guinei. Většina kolonií se své nezávislosti dočkala až v roce 1974 po karafiátové revoluci.

Druhým cílem bylo srovnat obecné politologické definice nedemokratických režimů s charakteristikami Nového státu. Salazarův režim Estado Novo se řadí mezi režimy autoritářské, přesto o něm někteří autoři mluví jako o režimu totalitářském.

Salazar ale nikdy nezastával žádnou ideologii, která by se šířila po celém Portugalsku a která by mu sloužila jako prostředek legitimacy. Tak nefungoval ani vztah s církví, Salazarovi bylo oprávněním k vládnutí portugalskému lidu to, že nastavil režim, který po dlouhých letech nastolil poměrně stabilní vládu, snížil negramotnost a vyrovnal státní rozpočet.

Svou politiku stavěl na pojmech typických pro autoritářské režimy – vlastenectví, ekonomický rozvoj, pořádek, korporativismus, katolicismus a další. S tolerancí organizací, to bylo obtížnější, nicméně pokud se organizace nějakým způsobem nevyhraňovaly vůči nastolenému režimu nebo Salazarovi osobně, mohly být uznány za legální. Co

ale platí určitě je, že Salazar nevyžadoval přílišnou aktivitu a mobilizaci občanů, způsob voleb tomu je důkazem.

V rámci další klasifikace je režim charakterizován ještě přívlastkem vojenský. Podle informací, které jsem při studiu pramenů k této práci získala, se jednalo o vojenský režim, kdy Salazar k upevnění své „diktatury“ armádu potřeboval a vzhledem k tomu, že prezidentem byl dlouhou dobu generál Carmona, spojení s armádou bylo v určitém ohledu i nutností. Nicméně ani armády nedisponovala některak rozsáhlou mocí, tu Salazar skutečně držel především u své osoby.

Salazara můžeme v rámci autoritářského režimu označit za autoritářskou osobnost. Jestliže jsme si na začátku práce popsaly body, podle kterého se určují typy politického vůdcovství, Salazarova vláda se dá označit jako taková, kdy se vůdce chápe jako nadřazený svému vnitřnímu kruhu, o tom určitě není pochyb. Salazarovi nebylo cizí odvolání vlády, odvolávání ministrů skrze prezidenta, vystřídání nepohodlných členů a vzhledem k tomu, že Národní shromáždění tvořili většinu času pouze členové Národního svazu, prorežimní strany, tady nejspíš příliš konfliktů nenastávalo. Informace většinou získával od jednotlivých ministrů, tajné policie či Národního shromáždění, ale v posledku bylo vždy rozhodnutí na něm. Jak už bylo řečeno, Salazar své politické poslání spatřoval ve vyřešení špatné ekonomické situací Portugalska a nestabilních poměrů předchozích vlád.

Salazar bývá také označován jako diktátor, pokud jsme si v první kapitole diktaturu definovali jako způsob uskutečňování moci jednotlivce za pomoci násilí a opatření, která jsou prohlášena za dočasná, je označení akceptovatelné.

Seznam použitých zdrojů

- BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004. Bod (Dokořán). ISBN 80-86569-89-6.
- BANKOWICZ, M. *Demokraté a diktátoři: [politici vůdci současného světa]*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-21-1.
- BINKOVÁ, S. *Portugalsko*. Praha: Libri, 2004. Stručná historie států. ISBN 80-7277-217-1.
- CAIRO, H. "Portugal is not a Small Country": Maps and Propaganda in the Salazar Regime. *Geopolitics* [online]. 2006, roč. 11, č. 3, s. 367-395 [vid. 2017-04-16]. DOI: 10.1080/14650040600767867. ISSN 1465-0045. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650040600767867>.
- DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil ŠVEC a Jaroslav DANEŠ. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2940-4.
- FERREIRA, N. E., CARVALHO R. A. de, RAIMUNDO, F. Political decision-making in the Portuguese New State (1933–39). *Portuguese Journal of Social Science* [online]. 2009, roč. 8, č. 1, s. 85-101 [vid. 16. 4. 2017]. DOI: 10.1386/pjss.8.1.85/1. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Filipa_Raimundo/publication/233583467_Political_decisionmaking_in_the_Portuguese_New_State_193339_The_dictator_the_council_of_ministers_and_the_innercircle/links/5480f31b0cf22525dcb6065c.pdf?origin=publication_list.
- FRYER, P. *Salazarovo Portugalsko*. Praha: Nakl. politické literatury, 1965
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1.
- HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5.
- KAY, H., *Salazar and Modern Portugal*. NY, USA: Hawthorn Books, 1970.
- KLÍMA, J. *Angola*. Praha: Libri, 2003. Stručná historie států. ISBN 80-7277-155-8.
- KLÍMA, J. Česko-portugalské vztahy – dějiny, intenzita, tendence. *Mezinárodní vztahy* [online]. 1996, roč. 31, č. 3, s. 73-82 [vid. 16. 4. 2017]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/1042/1093>.

- KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska*. 2., rozš. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-903-4.
- KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Dějiny států. ISBN 80-7106-164-6.
- KLÍMA, J. *Dějiny Portugalska v datech*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-166-0.
- KLÍMA, J. *Guinea-Bissau*. Praha: Libri, 2006. Stručná historie států. ISBN 80-7277-329-1.
- KLÍMA, Jan. *Kapverdské ostrovy: Svatý Tomáš a Princův ostrov*. Praha: Libri, 2008. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-380-0.
- KLÍMA, J. Karafiátová revoluce v Portugalsku 1974. *Tvar* [online], 2013, roč. 24, č. 4, s. 14-15. [vid. 13. 4. 2017]. Dostupné z: <http://old.itvar.cz/cz/2013/04-2013-555.html>.
- KLÍMA, J. *Madeira*. Praha: Libri, 2011. Stručná historie států. ISBN 9788072774975.
- KLÍMA, Jan. *Mosambik*. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států. ISBN 978-80-7277-343-5.
- KLÍMA, J. *Salazar: tichý diktátor*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2005. ISBN 80-86493-15-6.
- KLÍMA, Jan. *Studie z dějin Portugalska a portugalské zámoří*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-704-1411-1.
- KLÍMA, Jan. *Východní Timor*. Praha: Libri, 2003. Stručná historie států. ISBN 80-7277-203-1.
- KLÍMA, J. Východní Timor - špatné svědomí mezinárodního společenství. *Mezinárodní vztahy* [online], 1997, roč. 32, č. 1, s. 47-57 [vid. 13. 4. 2017]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/1069/1119>.
- MENESES, F., *Salazar: A Political Biography*. Enigma Books, 2007. ISBN 978-1929631902.
- NECKÁŘOVÁ, L. Stanovisko československého tisku ke konfliktu mezi Portugalskem a Československem v roce 1937 (Spor o dodávku zbraní nebo útok na Československo?), In: *Ročenka obecných dějin*. Praha: Historický ústav Československé akademie věd, 1991. S. 163-199.

NECKÁŘOVÁ, L., Upevnění salazarovské diktatury a její účast na fašistické intervenci proti Španělské republice, In: *Sborník k problematice dějin imperialismu*. Praha: ČSAV, 1981. S. 411-439.

PAYNE, S. G. Portugal Under the Salazar Regime. In: *A History of Spain and Portugal*. [online]. 2. svazek. University of Wisconsin Press, 1973. Dostupné z: <http://libro.uca.edu/payne2/index.htm>.

SKŘEJPKOVÁ, P., SOUKUP, L. *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2011. Avenir edice. ISBN 978-80-87109-24-3.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-177-8.

ZÁVĚŠICKÝ, J. Salazarovo Portugalsko: jaké bylo? *Listy* [online], 2004, č. 6 [vid. 13. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=046&clanek=060415>.